

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS JUSTICIJOS KATEDRA

Dieninio skyriaus (penkių metų)
V kurso kriminologijos specializacijos studento
Mariaus Siniausko (stud. nr. 0510552)

Magistro baigiamasis darbas

**Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės
sistema Lietuvoje**
Crime prevention and control system in Lithuania

Darbo vadovas: dr. G. Sakalauskas
Darbo recenzentė: doc. dr. I. Michailovič

Vilnius
2011

Turinys

Įvadas.....	3
1. Nusikaltimų priežastys ir sąlygos	6
2. Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės samprata	15
3. Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės rūšys bei tikslai.....	27
3.1. Nusikaltimų prevencijos rūšys.....	27
3.2. Nusikaltimų prevencijos iniciatyvos ir tikslai	32
3.3. Nusikaltimų kontrolės lygmenys	35
4. Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos bei priemonės	36
4.1. Lietuvos nusikaltimų prevencijos strategija	38
4.2. Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa.....	41
5. Empirinis tyrimas apie nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistemą Lietuvoje.....	47
Išvados	53
Literatūra:	55

Ivadas

Nusikalstamumas, kaip bet koks kitas socialinis reiškinys yra neišvengiama kiekvienos visuomenės realybė. Vienintelę ribą, kuri skiria nusikalstamumą nuo kitų socialinių reiškinių, brėžia baudžiamasis įstatymas. Tai reiškia, kad šis kriterijus yra vertinamasis, todėl jis ganėtinai sąlygiškas bei paslankus. Kiekvienas atskiras nusikaltimas yra atsitiktinis reiškinys, tačiau nusikalstamumas – neišvengiamas¹. Nėra jokios galimybės tiksliai pasakyti, ar ir kada bus padaryta nusikalstama veika, – apie tai galima tik spėlioti.

Per daugelį metų, kai egzistuoja ir pripažįstama nusikalstamumo problema, žmonės sugebėjo išmąstyti, kad geriausias būdas mažinti ar užkardyti nusikalstamas veikas yra tų veikų kontrolė bei, savaime suprantama, prevencija. Anksčiau buvo populiaru „kovoti su nusikalstamumu“, o pastaruoju metu pereita prie kito termino – nusikaltimų kontrolės.² Taip yra todėl, kad kova iš principo yra bevaisė, nes kovos pabaigoje lieka laimėjusi ir pralaimėjusi pusė. Nusikalstamumo atveju, dėl aukščiau paminėtų neišvengiamų priežasčių, akivaizdu, kad pralaimėjimas garantuojamas dar nepradėjus pačios kovos. Kontrolė šiuo atveju yra kur kas teisingesnė sąvoka, nes nusikalstamas veikas padarę žmonės nėra visuomenės priešai. Teisingo kelio teorija labai priklauso nuo valstybės valdymą vykdančių asmenų. Karo metu teisingas kelias yra tas, kurį nurodo ginkluotąsias pajėgas valdantys asmenys, taikos metu – valdžioje po karo veiksmų likę asmenys, o demokratijos atveju – visuomenėje dominuojanti dauguma.

Nusikaltimų prevencija yra labai plati sąvoka, apimanti tiek įstatymo leidėjo, tiek įstatymo vykdytojų funkcijas. Prevencija siekiama ne tik supažindinti žmones su nusikalstamais pripažįstamais veiksmais, bet ir bandoma prasikaltusius pasukti teigiama linkme (resocializacija), kad jau kartą prasikaltę žmonės grįžtų į visuomenę ir nedarytų naujų nusikalstamų veikų. Prevencija taip pat vadiname tam tikrų nevyriausybinių organizacijų sau išsikeltus tikslus – mažinti nusikalstamumą. Turbūt nereikia užsiminti apie teisėsaugos institucijų darbuotojus, kurių vienas iš pagrindinių tikslų yra mažinti nusikalstamumą.³

Per pirmuosius atkurtos nepriklausomybės metus nusikalstamumo lygis Lietuvoje staigiai šoktelėjo, bet, pavyzdžiui, naujojo Baudžiamojo kodekso teko laukti iki pat 2000 metų. Lygiai tas pats atsitiko ir su nusikaltimų prevencija ir kontrole. Sovietinės okupacijos metais buvo ne vienas institutas, ne viena komisija, kuri domėjosi, rašė bei kūrė naujus prevencijos metodus, kontrolės būdus. Sovietmečiu tai vadinosi kova prieš

---

¹ BLUVŠTEINAS J. Kriminologija, Vilnius: Pradai, 1994; p.38

² JUSTICKIS V. Kriminologija. II dalis, Vilnius: LTU, 2004; p.14

³ JUSTICKIS V. Kriminologija. II dalis, Vilnius: LTU, 2004; p.15

nusikalstamumą, tačiau vien tik pakeitę sąvoką mes grįžome prie ištakų bei po sunkaus nepriklausomybės dešimtmečio grįžome prie tos kovos su nauja programa ir nauja nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės sistema. Publikacijos apie tokios sistemos poreikį bei negailestinga nusikaltimų statistika jau per pirmą nepriklausomybės penkmetį⁴ sufleravo, kad delsti negalima ir būtina imtis priemonių.

Šio darbo **aktualumas** akivaizdus – nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistema Lietuvoje primiršta⁵. Niekas ja per daug nesidomi, žiniasklaida per daug dėmesio nekreipia į jos įgyvendinimą ir nelabai kam iš valdžios rūpi, ar jų pasitelkiami būdai bei metodai iš tikrųjų veikia. Politikams kur kas svarbiau visuomenei pranešti, kuris politikas su kuo miega⁶ ar kokį puikų realybės šou galima sukurti valstybės parlamento rūmuose.⁷

Šio darbo **objektas** yra Lietuvos Respublikos nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistema. **Tikslas** – išsiaiškinti kaip veikia nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistema Lietuvoje, kokie yra jos veiklos rezultatai ir ar veikia teoretikų sukurti modeliai.

Pirminiai darbo **uždaviniai** yra tokie: nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistemos paieška; teisinio reglamentavimo apžvalga. Vėliau darbe bandoma atsakyti į klausimą, kokia gi sistema bei metodika buvo pasiremta kuriant dabartinę prevencijos ir kontrolės sistemą Lietuvoje.

Įgyvendinant išsikeltus uždavinius naudojamos šiomis **metodikomis**: lyginamąja, statistine analize, istorine analize bei norminių teisės aktų aiškinimu. Pagrindinis analizuojamas teisinis dokumentas yra Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa (LR Seimo patvirtinta 2003-03-20), ją lydintys LR Seime patvirtinti įstatymai ir LR Vyriausybės nutarimai, Tarptautinių žodžių ir lietuvių kalbos žodynai, metodinė literatūra (Kriminologijos vadovėliai, žinynai ir pan.), kriminologų simpoziumo medžiaga, Lietuvos ir tarptautinių nusikalstamumą nagrinėjančių organizacijų medžiaga, Lietuvos ir užsienio šalių autorių knygos, straipsniai bei daugelis kitų šaltinių.

---

⁴ Registruotų nusikalstamų veikų nuo 1988 metų iki 1995 metų padaugėjo nuo 21 337 iki 60 819, t.y. beveik tris kartus per septynis metus. Nusikalstamumo lygis (tenkantis 10 000 gyventojų) – nuo 55 iki 164. Statistika per pirmuosius penkis nepriklausomybės metus negailestingai didėjo. Ką jau kalbėti apie latentinį nusikalstamumą, apie kurį galime bent iš dalies spręsti apie pranešimus apie nusikalstamas veikas, kai per tą patį laikotarpį jų buvo du kartus daugiau nei registruotų nusikalstamų veikų. (duomenys iš www.stat.gov.lt)

⁵ Tik atsidūrę politinio skandalo viduryje, politikai prisimena apie prevencinius veiksmus. Kažkodėl apie prevencija nesusimastoma iki reikšmingo įvykio. Žemiau nurodyta publikacija tai patvirtina:

<http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/andrius-kubilius-sprendziant-korupcijos-problemas-reikia-prevenciniu-sprendimu-56-141016>

Trumpai: po Ūkio ministro atsistatydinimo Ministras Pirmininkas pastebėjo, kad ministrams daroma išorinė įtaka yra labai didelė ir jie gan dažnai susiduria su siūlymais gauti kyšį darbinių susitikimų metu, o tai kenkia valstybės politikai ir Vyriausybės užsirežtiems tikslams bei praplečia korupcijos galimybės valstybiniame sektoriuje. To pasėkoje siūloma imtis prevencinių priemonių ir nuolatinio atsakingų asmenų susitikimų bei pokalbių monitoringo. Anksčiau tokios problemos Ministras Pirmininkas nematė.

⁶ <http://www.balsas.lt/naujiena/508396/a-sedziaus-mylimoji-mokyklos-dar-nebaigusi-m-kvietkute/rubrika:naujienos-gyvenimas-bulvaras>

⁷ <http://www.15min.lt/naujiena/ziniosgyvai/nuomones/realybes-sou-seimas-18-15328>

Šią temą gvildinti paskatino anksčiau publikuoti Lietuvos ir užsienio autorių darbai nagrinėjantys panašias problemas, tokių kaip: Sutherland E. H., Cohen M. A., Christie N., Burke R., Matza D., Queteleto A., Durkheim E., Yang J., Foucault M., Babachinaitės G., Bluvšteino J., Bulotaitės L., Čepo A., Dapšio A., Drakšienės A., Dobrynino A., Justickajos S., Justickio V., Kiškio A., Kuklianskio S., Michailovič I., Sakalausko G., Urmono A., Uscilos R. ir daugelio kitų. Užsienio autoriai stengėsi aprėpti bendrosios prevencijos būdus, Lietuvos autoriai – konkrečių nusikaltimų, pavyzdžiui, nepilnamečių nusikalstamų veikų, korupcijos, prekybos žmonėmis ir pan. prevenciją. Darbo originalumą ir aktualumą suponuoja tai, jog nagrinėjama šiuo metu veikianti nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistema Lietuvoje. Pastarosios jokie autoriai giliai neanalizavo.

Atsižvelgus į tai, kokia opi nusikalstamumo problema Lietuvoje, buvo nuspręsta darbą papildyti empiriniu tyrimu. Tokiu būdu buvo siekta išsiaiškinti respondentų požiūrį į nusikalstamumą, jo prevenciją, kontrolę bei vyraujančias nusikalstamumo tendencijas.

1. Nusikaltimų priežastys ir sąlygos

Prieš pradėdami gilintis į nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės sistemą, turime išsiaiškinti, kokios yra nusikalstamumo priežastys ir sąlygos, įtakojančios jo augimą bei paplitimą tam tikroje teritorijoje. Neišsiaiškinę pastarųjų negalėsime aiškiai suprasti nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės sistemos bei jos kūrimo tikslo. Priežastys, dėl kurių vykdomi nusikaltimai, ir sąlygos, kuriomis jie vyksta, taip pat asmenys, padarę nusikaltimus ar galintys nusikalsti dėl vienokių ar kitokių priežasčių, yra nusikaltimų prevencijos ir kontrolės objektai. Pažintį su nusikalstamumo priežastimis ir sąlygomis pradėsime nuo pozityvistinio požiūrio. Tai viena pirmųjų kriminologijos krypčių įsivyravusi XIX a. antroje pusėje, kuri remiasi moksliniu supratimu, kad moksliniam pažinimui svarbiausia faktai. Pozityvistinė kriminologija išskiria tokias pagrindines nusikaltimų priežastis ir sąlygas:⁸

1. svarbus nusikalstamumą lemiantis veiksnys yra žmonių neužimtumas. Kriminologinių tyrimų duomenimis, žmogui, neturinčiam socialiai naudingo užsiėmimo, padidėja tikimybė ir rizika nusikalsti;
2. išsilavinimo stoka taip pat turi didelę įtaką nusikalstamumui. Apie 80 proc. visų nusikaltusių asmenų sudaro tik pagrindinį (apie 50 proc.) ir vidurinį (daugiau kaip 30 proc.) išsilavinimą turintys asmenys, o turintys profesinį, aukštesnįjį ir aukštąjį – apie 18 proc.;
3. apsvaigimas nuo alkoholio bei narkotinių ar psichotropinių medžiagų dažnai tampa nusikaltimo priežastimi arba sąlyga, trečdalis nusikaltusių asmenų nusikaltimus padaro apsvaigę nuo alkoholio;
4. dauguma linkusių nusikalsti žmonių užaugo nepilnose, nedarniose, nestabiliose šeimose. Neretai pasitaiko, kad nusikalstamumą lėmė sunkios tėvų skyrybos. Taip pat akcentuojamos ir nepalankios asmenybės raidos sąlygos šeimoje, fizinė prievarta ir smurtas, emocinis atstūmimas, priežiūros nebuvimas, per didelė globa, prieštaringas auklėjimas, paskatinimų trūkumas, fizinis ar funkcinis vieno iš tėvų nebūvimas ir pan.;
5. ribotos valstybės galimybės teikti pakankamą socialinę pagalbą labiausiai socialiai pažeidžiamoms visuomenės grupėms;
6. valstybės valdymo trūkumai, socialinių ir kitų institucijų negalėjimas tinkamai atlikti savo funkcijų, teisės aktų nesuderinamumas, neaukštas gyventojų pragyvenimo lygis ir didelė turtinė diferenciacija turi įtakos visuomenės nepasitikėjimui valstybės valdymu ir teisine sistema, sukelia neigiamus ideologinius padarinius, moralės normų

---

⁸ Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa (Patvirtinta LR Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimu Nr. IX-1383)

devalvacija, neigiamai veikia augančios kartos auklėjimo ir mokymo sistemos efektyvumą;

7. nepakankamos galimybės tinkamai finansuoti valstybės institucijas, taip pat teisėsaugos ir kitas tiesiogiai su nusikaltimų prevencija ir kontrole susijusias institucijas. Dėl to šios institucijos nepajėgia tinkamai atlikti savo funkcijų, kartu silpnėja kontrolė ir didėja nusikalstamos veikos galimybės;
8. teisėsaugos institucijų veiklos trūkumai, didelis neišaiškintų nusikaltimų skaičius, ilgai užtrunkantys bylų tyrimai mažina visuomenės pasitikėjimą teisėsauga, neužtikrina atsakomybės neišvengiamumo principo įgyvendinimo, dėl to atsiranda nebaudžiamumo atmosfera;
9. ekonominių klasių susiformavimas tarp visuomenės narių. Turtingųjų sluoksnis mažas, o skirtumai tarp turtingiausių ir skurdžiausiai gyvenančių itin didelis. Tai lemia nesantaiką tarp visuomenės klasių. Negana to, yra dar viena diferenciacija tarp miesto ir kaimo gyventojų, tarp sostinės ir likusių didžiųjų miestų bei mažesnių miestelių;
10. visuomenės informavimo priemonių kryptinga veikla, kuria propaguojami aukšti vartojimo ir gyvenimo standartai. Žmonės išmokomi, kaip leisti pinigus, tačiau nežinodami, kaip juos uždirbti, seka netinkamu, nusikalstamu keliu;
11. vertybinis vakuumas. Žmonės vangiai eina į rinkimus į Seimą ir savivaldybių tarybas, nesidomi politine veikla, nepasitiki teisėsauga ir yra nusivylę įgyvendinamomis reformomis. Sparčiai kinti visuomenės mentalitetas. Buvusi vertybių sistema atmesta, o nauja – dar nesukurta. Valstybė nėra pajėgi sudominti ar suinteresuoti savo piliečių, kad jie patys užpildytų tą vakuumą, todėl plinta blogis ir anomija;
12. menkos valstybės kišimosi į šeimyninius konfliktus galimybės. Valstybė stengiasi kaip įmanoma mažiau tą daryti, o to pasėkoje, šeimos narių tarpusavio konfliktai bei psichologinis smurtas tęsiasi metų metus ir tas sąlygoja vėlesnį jų elgesį, kai atrodytų, dėl menkiausių priežasčių ar net be jų, kyla tarpasmeniniai konfliktai besibaigiantys sunkiomis pasekmėmis ar kitokia nusikalstama veika;
13. per menkas švietimas bei jo tobulinimas. Dažnai švietimo sistema ir programos atsilieka nuo šių dienų realijos, todėl nesugeba užkirsti kelio, pavyzdžiui, naujiems seksualiniams nusikaltimams. Dėl lyčių socialinių ir diskriminacinių krypčių apraiškų individų sąmonėje kaltas švietimas, nes vaikai siekdami informacijos jos gauna ne iš švietimo sistemos mokyklose, o iš klaidingas nuorodas pateikiančių visuomenės informavimų šaltinių, kurie reguliuojami ne konkrečiai visuomenės grupei, o visoms vienu metu;

14. menkas dėmesys resocializacijos problemoms. Recidyvo atžvilgiu, iš įkalinimo įstaigų paleistiems piliečiams sunkiai sudaromos tinkamos sąlygos reintegrotis į visuomenę. Nėra realiai veikiančios sistemos, kad toks pilietis patektų į socialiai pozityvią aplinką. Po bausmės atlikimo skiriama per mažai dėmesio reintegracijai;
15. apleistų vietovių ignoravimas. Šiukšlės, grafiti, apgriuvę pastatai, nenaudojami automobiliai, nešviečiantis gatvių apšvietimas sudaro sąlygas atsirasti potencialiems nusikaltėliams. Kuo netvarkingesnis miestas, tuo daugiau nusikalstamų veikų;
16. žmonių savisaugos problema. Žmonės nesisaugo ir sudaro prielaidas kitiems nusikalsti. Paliūkiami brangūs daiktai automobiliuose, nerakinamos laiptinės, namų durys. Taip pat žmonių abejingumas svetimo klaidoms ar nepastabumui. Net matydami potencialią nusikalstamos veikos galimybę žmonės nedrįsta perspėti suinteresuotų žmonių ar teisėsaugos pareigūnų;
17. nepilnamečių nusikalstamumą skatina jaunimo nenoras mokytis, užimtumo problemos. Tai rodo šeimos, mokymo įstaigų, specializuotų priežiūros ir teisių apsaugos įstaigų socialinės kontrolės ir priežiūros stoka. Dėl šios priežasties daugelis vaikų, ypač iš sunkiai materialiai besiverčiančių šeimų, turi menkas saviraiškos galimybes ir tai sudaro sąlygas nepilnamečiams įsitraukti į socialiai nepriimtina veiklą.⁹
18. Prie nusikalstamumą skatinančių veiksnių, kurie dažniausiai lieka neįvertinti, priskiriami netgi teigiami poslinkiai visuomenėje, pavyzdžiui:¹⁰
  - Stiprėjantys tarptautiniai ryšiai daro įtaką ekonominiams, socialiniams, kitiems procesams, taip pat ir nusikalstamumui, lemia tarptautinį atskirų nusikalstamų procesų pobūdį;
  - Augantis socialinis visuomenės mobilumas lemia ryšių su artimiausia aplinka (šeimos, giminystės, kaimynystės) silpnėjimą;
  - Urbanizacija skatina tam tikrus regioninius skirtumus, žmonės koncentruojasi miestuose, todėl silpnėja socialinė kontrolė ir daugėja galimybių nusikalsti;
  - Ekonomikos plėtra, pokyčiai verslo srityje taip pat daro įtaką nusikalstamumui. Palyginti laisvai prieinama daugiau prekių ir vertybių. Atsirado daug didesnė mokėjimo priemonių įvairovė, tačiau tuo pat metu jos teikia daugiau galimybių, palankių nusikaltimams daryti.

---

⁹ Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa (Patvirtinta LR Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimu Nr. IX-1383)

¹⁰ Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa (Patvirtinta LR Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimu Nr. IX-1383)

Kaip pastebėsime analizuodami Lietuvos teisės aktus (žr. 4 skyrių) būtent šiomis pozityvistinėmis nusikalstamumo priežasčių ir sąlygų prielaidomis vadovaujasi Lietuvos nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės sistema. Tai nėra blogas požiūris į nusikalstamumą, tačiau jis yra ganėtinai siauras, paremtas tik valstybinių institucijų pateikiama statistika, kuri neretai būna subjektyvi siekiant neatskleisti tikrųjų nusikalstamumo mastų. Objektyviai žiūrint, pateikti duomenys leidžia bent kažkiek susidaryti nuomonę apie nusikalstamumą, todėl jų visiškai ignoruoti ir neaptarti negalima. Nusikalstamumo tendencijos leidžia kryptingai vykdyti valstybės baudžiamąją politiką, planuoti išlaidas valstybiniam sektoriui bei darbuotojų kiekį teisėsaugos institucijose. Remiantis oficialiosios statistikos ir atskirose srityse atliktų tyrimų duomenimis, galima išskirti pastarojo dešimtmečio nusikalstamumo Lietuvoje tendencijas (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Užregistruotos nusikalstamos veikos Lietuvoje 2001 – 2010.¹¹

Užregistruotos nusikalstamos veikos Lietuvoje										
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Užregistruota nusikalstamų veikų	79265	72646	85130	93419	89815	82155	73741	78090	83203	77669
Nusikalstamų veikų skaičiaus pakitimo tempai (%)	-3.8	-8.4	17.2	9.7	-3.9	-8.5	-10.2	5.9	6.6	-6.7
Ištirta nusikalstamų veikų	35721	35075	31854	38335	37596	36244	32828	34143	36788	36096
Ištirta nusikalstamų veikų (%)	42.5	46.5	37.4	41	41.9	44.1	44.5	43.7	44.2	46.5
Nusikalstamų veikų skaičius, tenkantis 100 000 gyventojų	2277	2094	2465	2682.7	2622	2414	2178.6	2306.1	2491.8	2359.4

Iš pateiktos lentelės matyti, kad smarkiai išaugęs nusikalstamumas 2004 metais buvo suvaldytas ir lėtai, bet užtikrintai grįžta į 2000-2001 metų ribas (bent jau policijos departamentas teikiamomis ataskaitomis nori taip parodyti nusikalstamumo padėtį šalyje). Tai parodo, kad nusikalstamumo prevencija iš tikrųjų veikia ir priimtoms programoms padarė savo bei pasiekė numatytus tikslus. Tačiau nereiktų užmiršti, kad augantį nusikalstamumą iš esmės pakeitė ir naujasis baudžiamasis kodeksas.¹² Kaip žinia, naujo kodekso įvedimas turėjo tiek neigiamų aspektų (naujai apibrėžė nusikalstamas veikas, kas akivaizdžiai padidino registruotų

¹¹ http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/index2.phtml?id=198&idStat=12&metai=2011&menuo=2&regionas=0&id3=1 ;

¹² Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas. Patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968; Įstatymas skelbtas: Žin., 2000, Nr. 89-2741;

nusikaltimų kiekį), tiek teigiamų – per penkmetį registruotų nusikaltimų kilimas buvo suvaldytas, žmonės labiau pasitiki teisėsaugos institucijomis ir jaučiasi saugesni¹³.

Antras, be ne toks pat svarbus rodiklis lentelėje yra ištirtų nusikalstamų veikų bei nustatytų įtariamųjų skaičius. Šis nuo pat nepriklausomybės laikų atkūrimo turi tendenciją didėti. Tai parodo, kad teisėsaugos institucijos dirba savo darbą ir sugeba pasiekti realių rezultatų. Žinoma, gal būtų sunku lyginti pirmuosius nepriklausomos Lietuvos atkūrimo metus su XXI amžiaus pirmu dešimtmečiu, nes tobulėjant technologijoms ir kriminalistams vis daugiau jų sugebant panaudoti nusikaltimų tyrimams akivaizdu, kad situacija turi gerėti. Juk jei anksčiau kriminalisto lagaminėlyje galėjome rasti tik paprastų ir buityje naudojamų priemonių, tai šiais laikais jau galime tirti DNR, nustatinėti smulkias daleles, jų kilmę ir daryti daugybę kitų laboratorinių tyrimų, kurie palengvina kriminalistų, taip pat ir visų likusių teisėsaugos institucijų veiklą. Pagerėjus veiklos rodikliams žmonės ėmė labiau pasitikėti teisėsauga, tačiau pažymėtina, kad oficialioji statistika tik iš dalies atskleidžia kriminogeninę situaciją. Dalis nusikaltimų lieka neužregistruota dėl įvairių priežasčių: nepasitikėjimo teisėsaugos institucijomis, nusikaltėlių keršto baimės, viešumo vengimo ir kitų.

Šio darbo autoriaus nuomone geriausiai kriminogeninę situaciją šalyje parodo sunkiausių nusikalstamų veikų tendencijos (žr. 1 pav., 2 pav., 3 pav.).

1 pav. Tyčiniai nužudymai su pasikėsinimais Lietuvoje 2001 – 2010.¹⁴

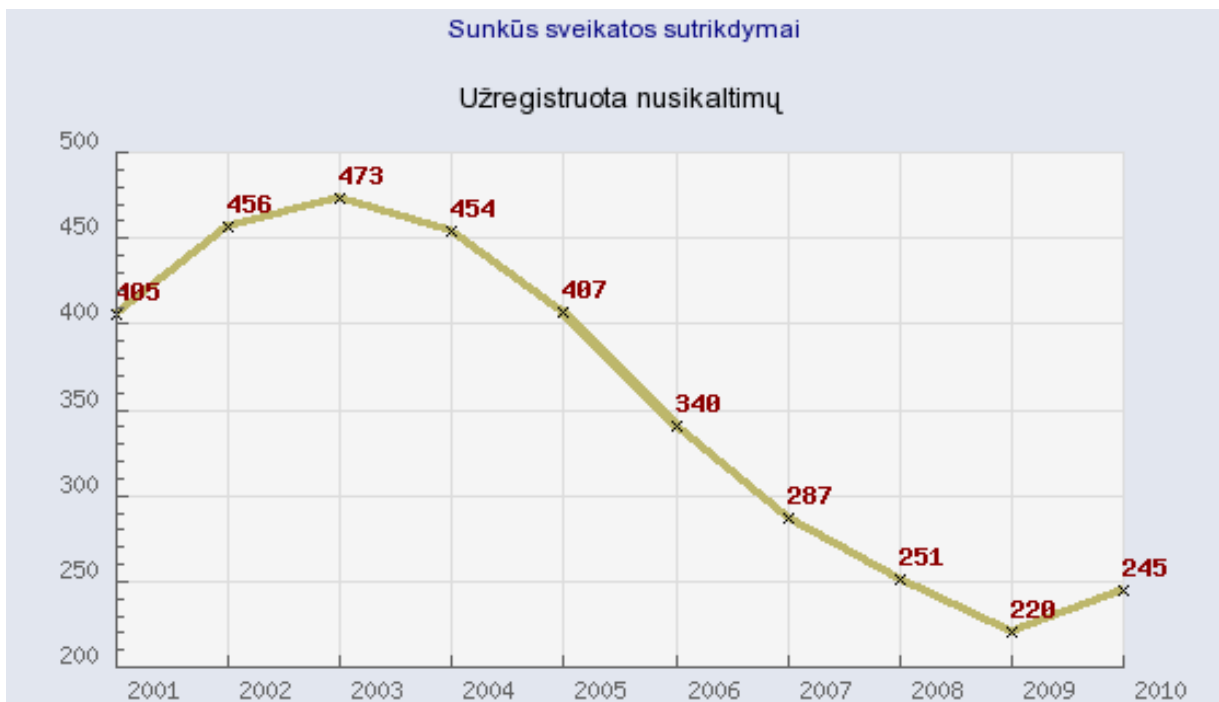

¹³ 2010 metais darytoje gyventojų apklausoje savo gyvenamojoje aplinkoje (mieste / kaime) bei artimiausioje aplinkoje (gatvėje / kieme) jaučiasi saugūs atitinkamai 58% ir 66% apklaustųjų, kai dar 2008 metais buvo atitinkamai 49% ir 54% respondentų.

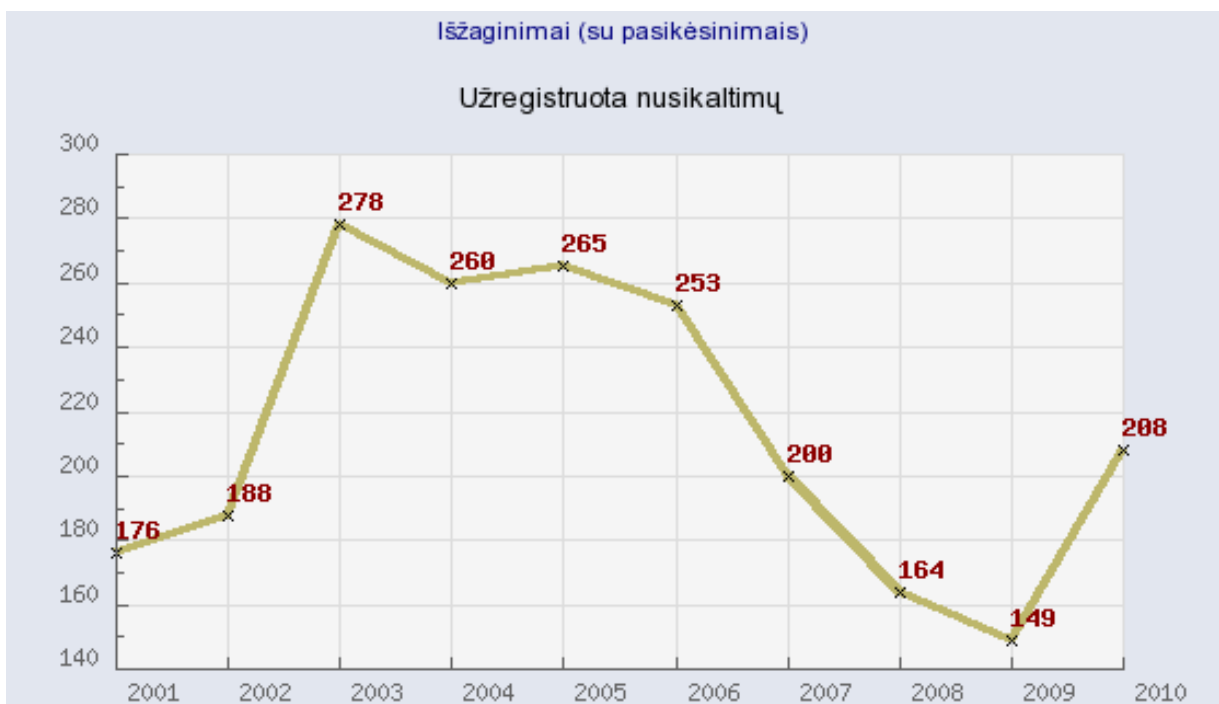
http://www.vrm.lt/fileadmin/Padaliniu_failai/Viesojo_saugumo_dep/naujas/Gyventoju_apklausa_2010.pdf

¹⁴ http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/index2.phtml?id=198&idStat=12&metai=2011&menu=2&regionas=0&id3=11;

2 pav. Sunkūs sveikatos sutrikdymai Lietuvoje 2001 – 2010.¹⁵

3 pav. Išžaginimai su pasikėsinimais Lietuvoje 2001 – 2010.¹⁶

Šios pateiktos lentelės puikiai iliustruoja, kad kriminogeninė situacija Lietuvoje nuo 2000 metų labai svyravo. Daugiausiai nužudymų buvo įvykdyta 2001 – 2005 metais; daugiausiai sunkaus kūno sužalojimų – 2003 metais; daugiausiai išžaginimų 2003-2006

¹⁵ http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/index2.phtml?id=198&idStat=12&metai=2011&menuo=2&regionas=0&id3=12;

¹⁶ http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/index2.phtml?id=198&idStat=12&metai=2011&menuo=2&regionas=0&id3=13;

metais. Iš aukščiau pateiktos lentelės kreivės galime drąsiai teigti, kad sunkiausių nusikalstamų veikų tendencija Lietuvoje pastaraisiais metais yra linkusi mažėti. Ir nors kasmet užregistruojama vis daugiau nusikalstamų veikų, tačiau jos yra susijusios jau ne be su sunkiais ir itin sunkiai nusikaltimais, o su lengvesnės ir ne tokią didelę žalą visuomenei darančiomis veikomis. Kalbant apie nusikalstamumo struktūrą 2010 metais, tai užregistruotų nusikalstamų veikų sumažėjo šiose srityse:

- 1) kreditiniai sukčiavimai (sumažėjo 67,8 proc.);
- 2) netikrų pinigų ar vertybinių popierių gaminimas, laikymas arba realizavimas (sumažėjo 54,7 proc.);
- 3) prekyba žmonėmis (sumažėjo 52,2 proc.);
- 4) plėšimai (sumažėjo 18,9 proc.);
- 5) nužudymai (su pasikėsinimais) (sumažėjo 16,2 proc.);
- 6) turto sunaikinimai ar sugadinimai (sumažėjo 13,6 proc.);
- 7) turtinės žalos padarymas apgaule (sumažėjo 12,8 proc.);
- 8) vagystės (sumažėjo 7,4 proc.);
- 9) sukčiavimai (sumažėjo 5,7 proc.);
- 10) turto prievartavimai (sumažėjo 1,7 proc.).¹⁷

Tačiau pagal atskiras veikų rūšis pastebimai išaugo šių nusikalstamų veikų skaičius:

- 1) nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimas (išaugo 184,6 proc.);
- 2) nusikalstamos veikos vaikui ir šeimai (išaugo 71,8 proc.);
- 3) elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui (išaugo 38,2 proc.);
- 4) kontrabanda (išaugo 29,7 proc.);
- 5) išžaginimai (išaugo 29,6 proc.);
- 6) seksualinis prievartavimas (išaugo 20,7 proc.);
- 7) neteisėtas namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų gaminimas (išaugo 18,4 proc.);
- 8) turto iššvaistymas (išaugo 15,8 proc.);
- 9) sunkūs sveikatos sutrikdymai (išaugo 11,4 proc.);
- 10) automobilių vagystės (išaugo 10,4 proc.);
- 11) kyšininkavimas (išaugo 9,5 proc.);
- 12) turto pasisavinimas (išaugo 6,7 proc.).¹⁸

Kaip matome iš lentelės (žr. 1 lentelę), situacija nuolat gerėja: kiekvienais metais užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius didėja ir praėjusiais 2010 metais jis buvo net 2,6

¹⁷ Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2010 metais ataskaita;

¹⁸ Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2010 metais ataskaita;

karto didesnis nei prieš atkuriant nepriklausomą Lietuvą. Tai labai dideli skaičiai, tačiau manoma, kad reali situacija gali būti kur kas labiau komplikuoata. Šią situaciją aiškina kita kriminologijos mokykla – kritinė kriminologija. Pastarosios atstovai šiek tiek kitaip žiūri į nusikalstamumą ir išskiria kitokias jo priežastis nei prieš tai minėta pozityvistinė arba klasikinė kriminologija:

1. Etikečių teorijos atstovai mano, kad elitas lygiai taip pat kaip ir vargšai daro nusikaltimus, tačiau jis beveik nepakliūna į teisėsaugos institucijų akiratį, nes turi galią kurti taisykles ir įtvirtinti visiems privalomas, bet jų vertybes atitinkančias normas. O tokia situacija automatiškai lemia žemiausiojo socialinio sluoksniu kriminalizaciją. Kitaip sakant, žmonių dėmesys turi būti atkreiptas į tam tikras socialines aplinkybes tam, kad šios taptų socialinėmis problemomis;¹⁹
2. Konflikto teorijos atstovai mano, jog konfliktai tarp klasių ir deviacijos apibrėžimas gali turėti realios įtakos nusikalstamumui bei jo apimtims. Kiekviena klasė turi savo tikslus ir juos įgyvendina per valstybės valdžios organus. Taip jau yra, kad aukštesnioji klasė turi daugiau įtakos valdžiai, todėl vidurinėsios klasės atstovai lieka nuskriausti. Išsivystęs tarpusavio konfliktas ir skatina deviaciją;²⁰
3. Baudžiamasis įstatymas suvokiamas kritinės kriminologijos atstovų kaip kapitalistų arba buržuazijos priemonė išlaikyti esamą *status quo* pakreipiant politiką taip, kad išsilaikytų socialinio ir istorinio proceso, susijusio su kapitalizmu, rezultatai. Dėl to valdžioje esantys, nepriklausomai nuo ekonominės klasės asmenys siekia neįsileisti į valdžią naujų jėgų bei valstybę valdo ne teisėtomis, o prievartos priemonėmis. Nusikaltimai siejami su politiniais ir ekonominiais sprendimais. Kartais gerai parodyti didesnę nusikalstamumą, kad galėtum padidinti atitinkamų institucijų biudžetus;²¹
4. Kritinė kriminologija siūlo žiūrėti į bausmę ne kaip į automatinį atsaką už tam tikrą nusikalstamą veiką, bet kaip į atlygio, kompensavimo ir socialinio teisingumo sintezę. Tokiu būdu eliminuojama atpildo už nusikaltimą teorija. Ne deviacija veikia socialinę kontrolę, o socialinė kontrolė veikia deviaciją, arba nusikalstamumą. Kuo daugiau kontroliuojame, tuo daugiau yra pasipriešinimo, didesnis pasipriešinimas lemia didesnę nusikalstamumą;²²

---

¹⁹ DOBRYNINAS A., SAKALAIUSKAS G., ŽILINSKIENĖ L. Kriminologijos teorijos, Vilnius: Eugrimas, 2008; p.123-135

²⁰ DOBRYNINAS A., SAKALAIUSKAS G., ŽILINSKIENĖ L. Kriminologijos teorijos, Vilnius: Eugrimas, 2008; p.136-151

²¹ DOBRYNINAS A., SAKALAIUSKAS G., ŽILINSKIENĖ L. Kriminologijos teorijos, Vilnius: Eugrimas, 2008; p. 152-155

²² DOBRYNINAS A., SAKALAIUSKAS G., ŽILINSKIENĖ L. Kriminologijos teorijos, Vilnius: Eugrimas, 2008; p.155-158

5. M. Foucault sako, kad tikrosios nusikaltimų priežastys slypi įkalinimo įstaigose. Jis mano, jog tai yra dar viena pramonės šaka. Įkalinimo įstaigų vadovai stengiasi, kad kalėjimai būtų pilni, nes tokiu būdu iš valstybės uždirbs didesnius pinigus. Jei kalėjimas tuštėja, reikia kriminalizuoti tam tikras veikas, kad nuteistųjų būtų daugiau.²³

Kritinė kriminologija mano, jog nusikaltimai yra formuojami būtent pozityvistinį požiūrį demonstruojančios valstybės valdžios. Pats nusikaltimas tikėtina, nėra socialinis reiškinys, o tik tam tikras konstruktas neįtikusių valdžiai asmenų tramdymui. Tikrieji skaičiai visuomenei nėra atskleidžiami, nes tai sumenkintų ir taip silpną valdžios autoritetą bei menkavertes pastangas kontroliuojant nusikaltimus. Apie tai byloja kriminologinių apklausų rezultatai, kurie parodo apytikres realaus nusikalstamumo ribas. Neregistruotas nusikalstamumas dar vadinamas latentiniu. Jo nerasime oficialioje valstybės statistikoje, nes jis sutinkamas tik kriminologinėse žmonių apklausose, kurios Lietuvoje parodo kiek kitokias nusikalstamų veikų apimtis (žr. 4 pav.).

4 pav. Atskiriamasis teisingumas Lietuvoje.²⁴

Atskiriamasis teisingumas (kriminologinis piltuvėlio modelis Lietuvos pavyzdžiu)

Latentinis nusikalstamų veikų skaičius
(apie 0,5 mln.)

Užregistruotų nusikalstamų
veikų skaičius
(nuo 10 iki 30 %, apie 80.000)

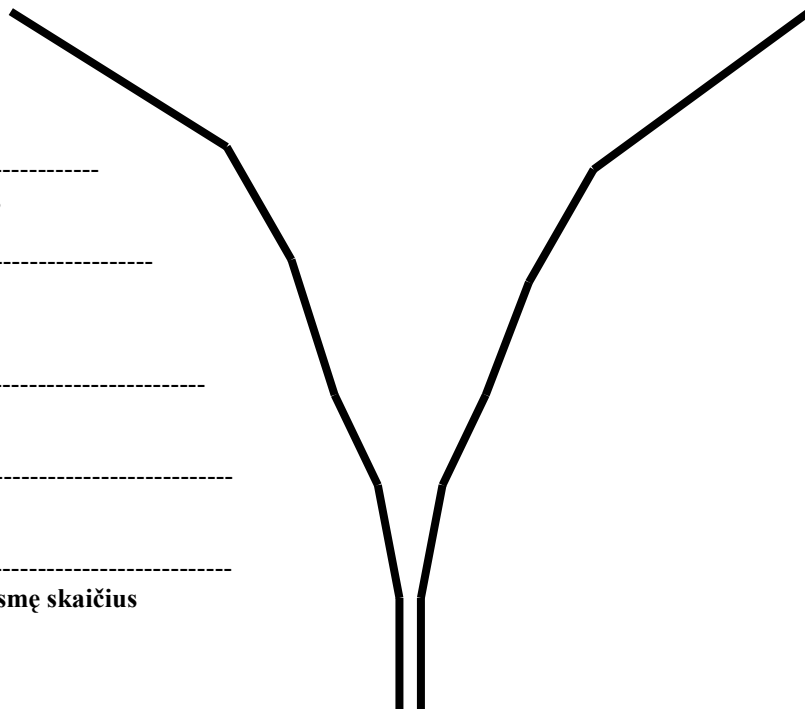
Ištirtų nusikalstamų veikų skaičius
(apie 40 %, t. y. apie 35.000)

Ištirtų nusikalstamas veikas
padariusių asmenų skaičius
(apie 25.000)

Nuteistų asmenų skaičius
(apie 18.000)

Nuteistų laisvės atėmimu skaičius
(apie 6.000)

Atlikusių visą laisvės atėmimo bausmę skaičius
(apie 2.000)

²³ DOBRYNINAS A., SAKALAUSKAS G., ŽILINSKIENĖ L. Kriminologijos teorijos, Vilnius: Eugrimas, 2008; p.158-159

²⁴ http://www.nplc.lt/sena/nj/projektas/metodika/gintautas_sakalauskas.pps#274,16,Slide 16

Piltuvėlio forma parodo, kad tik labai maža dalis realių nusikalstamų veikų yra užregistruojama. Ir nors 1 lentelė rodo, kad Lietuvoje nusikalstamų veikų užregistruojama vis daugiau, tačiau tai tik ledkalnio viršūnė. Teoriškai užregistruojama vos 10-30% veikų. Taip dažniausiai atsitinka todėl, kad žmonės mano:

1. jog viena ar kita veika yra pernelyg mažareikšmiška ir neverta dėl jos kreiptis į teisėsaugos institucijas;
2. jog vienos ar kitos veikos tyrimas jiems asmeniškai bus kur kas skausmingesnis ir atims pernelyg daug laiko ar kitų sąnaudų nei verta pati veika;
3. jog tam tikrų veikų teisėsauga paprasčiausiai nesugeba tinkamai išspręsti;
4. jog bausmė už tam tikras veikas yra pernelyg maža, kad padarytų realų poveikį kaltininkui, todėl savo problemas sprendžia be valstybinių institucijų įsikišimo;
5. tiesiog nežino savo teisių ir nesupranta, kad jos yra pažeidžiamos;
6. jog visa teisėsauga yra korumpuota ir bet koks procesas gali būti nukreiptas prieš patį nukentėjusįjį.

Pastaruosius teiginius patvirtina ir tai, kad vos 45% visų registruotų veikų yra ištiriamos, dar mažiau yra nustatoma įtariamųjų, o pasibaigus visiems teismo procesams visą paskirtą laivės įkalinimo bausmę atlieka vos daugiau nei 2% asmenų (nuo registruotų veikų skaičiaus). Anksčiau išvardintus teiginius patvirtina ir pasitikėjimo viena pagrindinių teisėsaugos institucijų – prokuratūra duomenys. Pagal 2011 sausio mėnesį darytą apklausą prokuratūra pasitiki vos 20% respondentų.²⁵

Išvardytų veiksmų ir kitų socialinių procesų tarpusavio sąveika daro įtaką nusikalstamumui nepaisant to, kritine ar pozityvistine kriminologijos kryptimi mes į juos žiūrėsime. Svarbiausia yra žinoti, jog šalia pozityvistinio požiūrio taip pat egzistuoja ir kritinis. Į jų tarpusavio sąveiką reikia atsižvelgti sudarant naujas nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės programas bei modifikuojant jau esamas. Atskirų rūšių nusikaltimai, be bendrųjų priežasčių ir sąlygų, turi ir specifines, kurios turėtų būti smulkiau nagrinėjamos rengiant atitinkamas poveikio priemones (programas, planus, strategijas ir kitus dokumentus). Toliau bandoma išsiaiškinti, kaip ir kokiais būdais galima minėtas nusikalstamumo priežastis suvaldyti ar bent jau sumažinti jų daromą įtaką visuomenės nariams.

2. Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės samprata

Nusikalstamumu mes vadiname procesą, kurį sudaro visuma įstatymo baudžiamų veikų, padarytų tam tikroje valstybėje ar regione per tam tikrą laikotarpį. Kadangi nusikalstamumas yra visuma nusikaltimų, aiškinti šią sąvoką turėtume pradėti nuo nusikaltimo sąvokos.

²⁵ Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2010 metais ataskaitos duomenimis.

Nusikaltimas kaip pats reiškinyš jau Dabartinės lietuvių kalbos žodyne²⁶ (2000, Vilnius) yra apibrėžiamas kaip „įstatymo uždraustas, baudžiamas, neleistas, padarytas kaltai“ veiksmas.

Šiek tiek kitokių požiūrių dėsto LR Baudžiamasis kodeksas (toliau – LR BK). Pagal LR BK 11 straipsnį: nusikaltimas – yra pavojinga ir kodekse uždrausta veika (veikimas ar neveikimas), už kurią numatyta laisvės atėmimo bausmė.²⁷ Čia nusikaltimas yra tik tokia veika, kuri yra uždrausta LR BK, todėl bet kokia kita veika nelaikoma nusikaltimu.

Pastarasis lingvistinis ir teisinis aiškinimas tik parodo, su kokiomis problemomis galime susidurti nagrinėdami šią temą.

J. Bluvšteinas²⁸ akcentavo, kad teisė gali suteikti žmonėms tokias gėrybes, kaip asmens saugumas santykiuose tarp žmonių, esamų visuomeninių santykių stabilumą, teisių garantijas, teisingumą, sprendžiant konfliktines situacijas. Siekiant šio tikslo svarbią reikšmę turi efektyviai įgyvendinama įvairių prevencinių ir kontrolės priemonių sistema, kurioje ypatinga vieta skiriama nusikaltimų užkardymui. Visų nusikaltimų užkardyti neįmanoma. Asmuo, padaręs nusikaltimą, turi būti surastas ir atitinkamai nubaustas. Laiku paskirta teisinga bausmė taip pat turi prevencinę reikšmę²⁹. LR baudžiamojo kodekso 41 str. įtvirtinta bausmės paskirtis – nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį; sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo; atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas; paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų. Tačiau, jeigu bausmė būtų visagalė, asmenys, jau kartą bausti, vėliau vengtų padaryti dar vieną nusikaltimą. Kiekvienos bausmės bauginamojo poveikio sąlyga pirmiausiai yra ta, kad visuomenė, žinodama apie bausmės egzistavimą, turėtų aiškų savo saugumo supratimą, antra vertus, kad nusikaltėlis, prieš padarydamas nusikaltimą atliktų nuostolio ir naudos analizę³⁰. Nepakankamas bausmės efektyvumas yra svarus įrodymas, kad reikia ieškoti kitų teisėtvarkos palaikymo būdų. Kriminologijos doktrina vienareikšmiškai pripažįsta, kad bet kuri viena atskirai paimta priemonė, skirta nusikalstamumo kontrolei (kriminalinė bausmė, dorovinė, auklėjamojo pobūdžio ar prevencinė priemonė, teismų ar kitų teisėsaugos institucijų veikla ir pan.), neduoda norimo efekto, tai yra neužtikrina žmonių saugumo. Net ir sutelktomis pastangomis stengiantis sumažinti nusikalstamumą akivaizdūs pokyčiai išryškėja ne išsyk. Vienintelė žinoma bausmės alternatyva yra nusikaltimų

²⁶ Pradedame aiškinti būtent nuo Dabartinės lietuvių kalbos žodyno, nes jis yra lengvai prieinamas ir puikiai suprantamas visiems Lietuvos piliečiams. Žodynas atspindi sąvokos esmę ir tai, kaip nusikaltimą suprantame nuo mažų dienų. Teisinį išsilavinimą turintys asmenys tas pačias sąvokas supranta kiek kitaip, todėl tai aptarsime jau po kelių pastraipų.

²⁷ Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas. Patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968; Įstatymas skelbtas: Žin., 2000, Nr. 89-2741;

²⁸ BLUVŠTEINAS J. Kriminologija, Vilnius: Pradai, 1994; p. 150

²⁹ DRAKŠAS R. Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos; Vilnius: Eugrimas, 2002, p.158

³⁰ DRAKŠAS R. Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos; Vilnius: Eugrimas, 2002, p.164

prevencija. Nusikaltimų prevencija pagal įstatyminį reguliavimą³¹ suprantama kaip poveikio nusikalstamumui priemonė, kuria siekiama užkirsti kelią nusikaltimams, nustatant ir pašalinant bendrąsias nusikaltimų priežastis bei sąlygas, taip pat individualiai veikiant asmenis, kurie linkę daryti nusikaltimus ar ateityje gali tapti nusikaltėliais arba nusikaltimų aukomis. Nusikaltimų kontrolė yra poveikio nusikalstamumui priemonė, kuria siekiama mažinti nusikalstamumą ir neleisti viršyti socialiai priimtino lygmens aktyviais teisėsaugos institucijų veiksmais ir teisinio baudžiamojo poveikio priemonėmis, taip pat aktyviomis administracinėmis, ekonominėmis, socialinėmis, kitokio pobūdžio priemonėmis. Abi šios priemonės yra viena kitą papildančios poveikio nusikalstamumui priemonės ir kartu sudaro visa apimančią būdų, metodų, priemonių kompleksą, kurio tikslas – daryti griaujamąjį poveikį nusikalstamumui³².

Kaskart, kai tik susiduriama su bent koku menku filosofiniu sąvokos aspektu, iš karto prasideda begalinės diskusijos. Negalima teigti, kad nusikaltimų prevencija buvo ilga laika užmiršta ir dėl to yra tiek nesutarimų, tačiau kiekvienas mokslininkas – kriminologas nori pateikti savo versiją, kaip derėtų spręsti nusikaltimų prevencijos ir kontrolės klausimus. Taigi, šiuo atveju prevenciją sekanti kontrolė tėra sudedamoji dalis, o ne lygiavertis partneris. Kontrolės pagrindinis tikslas gali būti suvokiamas dvejopai. Pirmu atveju nusikaltimų kontrolė gali būti suvokiama kaip nuo prevencijos atskirtas socialiai reikšmingas reiškinys, kurio tikslas – suvaldyti nusikalstamumą ir kontroliuoti jo paplitimą arba bent išlaikyti nepakitusių (ką ir aptarėme prieš tai buvusioje pastraipoje). Antru atveju kontrolę galime suprasti kaip prevencijos priemonių įgyvendinimo tikrinimą. Kontrolė antru atveju būtų tik pagalbinė prevencijos programos dalis, kuri ir turėtų pasakyti, ar vykdoma programa vykdoma teisingai, tinkamai sudedant akcentus, ar visuomenės nariai teisingai supranta prevencijos programos įgyvendinamus tikslus ir, galiausiai, ar prevencijos priemonėmis bandomas suvaldyti nusikalstamumas iš tikrųjų yra suvaldomas bei galima tikėtis teigiamų rezultatų iš įgyvendinamo veiksmų plano. Šiame darbe nusikaltimų kontrolė akcentuojama labiau kaip pagalbinė nusikaltimų prevencijos priemonė.

V. Justickis nusikaltimų prevenciją skirsto į bendrąją ir specialiąją. Bendroji prevencija yra labiausiai susijusi su įstatymų leidėju, jo noru ir galimybėmis tobulinti baudžiamąjį įstatymą, kad jis būtų kiek įmanoma veiksmingesnis, tikslingesnis, atitiktų gyvenimišką dinamiką bei (svarbiausia) atgrasintų žmones nuo nusikaltimų.³³

---

³¹ Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa. Patvirtinta LR Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimu Nr. IX-1383;

³² Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa. Patvirtinta LR Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimu Nr. IX-1383;

³³ JUSTICKIS V. Kriminologija. I dalis, Vilnius: LTU, 2001; p.221

Specialioji prevencija nėra susijusi su teisėkūra, tačiau siejasi su teismais, policija, kitomis teisingumą vykdančiomis institucijomis. Specialiosios prevencijos tikslas – aiškintis nusikalstamas veikas, įgyvendinti teisės principus, susijusius su baudmės neišvengiamumu. Svarbiausias šios prevencijos uždavinys – užkardyti nusikaltimų pakartotinumą. Siekiama, kad kartą prasikaltęs asmuo resocializuotųsi, grįžtų į visuomenę ir nekartotų nusikalstamų veiksmų, elgtųsi pagal visuomenės taisykles ir joms paklustų.

V. Justickio kriminologinėje literatūroje sutinkami trys nusikaltimų prevencijos lygiai.³⁴

1. Nusikaltimų prevencijos teisėkūra;
2. Organizacinė prevencija;
3. Nusikaltimų prevencija siaurąja prasme.

Nusikaltimų prevencijos teisėkūrą sudaro įstatymų, įstatymų lydimųjų teisės aktų leidyba, turint tikslą užkirsti kelią tam tikrų visuomenei pavojingų veiksmų padarymui. Kitaip sakant, tai yra nusikalstamų veikų kriminalizacija ir dekriminalizacija. Tokie veiksmai dažniausiai yra įtakojami politinių, ekonominių, socialinių ar kitokių tikslų. Kriminalizacijos tikslai kiekvienu atveju yra skirtingi, tačiau jų siekiama tuo pačiu būdu – nustatant tam tikrų veiksmų (ar neveikimo) baudžiamąjį draudimą ir užtikrinant baudžiamąjį persekiojimą už to draudimo nepaisymą.

Organizacinės prevencijos tikslas – įstatymų taikymo veiksmingumas. Baudžiamasis įstatymas gali būti labai geras, numatyti labai griežtas bausmes už tam tikros teisės normos pažeidimą, tačiau jeigu bus nesugebama šio pažeidimo išaiškinti ir įrodyti, norma bus „neįgali“³⁵. „Neįgalumo“ priežastys gali būti pačios įvairiausios: policijos darbo sutrikimai, per menka motyvacija, techninių priemonių trūkumas, visuomenės priešiškus, galiausiai – teisėsaugos institucijų ir teisėkūros nesusikalbėjimas. Gali būti, kad tai, ką parašė įstatymų leidėjas ir tai, ko jis tuo siekė, bus kardinaliai priešingai ar bent jau neteisingai interpretuojama įgyvendinant įstatymą. Priežasčių gali būti pačių įvairiausių, tačiau pasekmės visais atvejais labai panašios – nusikaltimą padarę asmenys išvengia atsakomybės.

Nusikaltimų prevencija siaurąja prasme susijusi su įstatymo galiojimą papildančiomis ir užtikrinančiomis priemonėmis. Gali būti taip, kad įstatymas bus teisingai pritaikytas, asmuo sulaikytas, o galiausiai ir nuteistas, tačiau išėjęs į laisvę asmuo linksta ne į resocializaciją, bet dar labiau klimpsta į nusikaltimų liūną. Taip yra todėl, kad kalėjimai augina „gerus kalinius“, visas teisėsaugos aparatas „išsunkia“ paskutinius socialiai pozityvaus ir aktyvaus žmogaus syvus, o ne stengiasi resocializuoti ir gražinti asmenis į visuomenę kaip

³⁴ JUSTICKIS V. Kriminologija. II dalis, Vilnius: LTU, 2004; p.20

³⁵ JUSTICKIS V. Kriminologija. II dalis, Vilnius: LTU, 2004; p.23

pilnaverčius subjektus. Kitos bausmių rūšys mažai naudojamas (tokios kaip viešieji darbai), piniginės bausmės – pernelyg menkos, kad atgrasintų nuo nusikalstamų veikų darymo bei pakartotinumų.³⁶

Dar 1995 metais prof. Dr. G.Babachinaitė savo pranešime VII Baltijos šalių kriminologų simpoziume, kurį organizavo Teisės institutas, tema „Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji politika pereinant į rinkos ekonomiką“ išskyrė dvi nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje kryptis, kaip pačias reikšmingiausias³⁷:

Pirmoji kryptis: „<...>nusikalstamumo prevencijai išlieka svarbus nepalankių socialinių ir ekonominių sąlygų asmenybei vystytis šalinimas ir asmenybės ypatybių korekcija socializacijos procese. Ši kryptis apimtų priemones prieš skurdą, vargingas gyvenimo sąlygas, vaikų ir nepilnamečių teisių apsaugą, konfliktų sprendimo visuomenėje institutas (paguodos telefonas, psichologinės, psichiatrinės konsultacijos, anoniminių alkoholikų, narkomanų, AIDS institucijos, psichoterapeutų pagalba, uždarų kolektyvų, pvz.: karių, kalinių ir pan., socialinio sanavimo priemonės ir t.t.)... Tai būtų humanistinė ir humanizuojanti visuomenę prevencijos kryptis, šalinanti buvusios prevencinės sistemos represinį pobūdį³⁸.“

Antroji kryptis: „<...>turėtų apimti organizuoto nusikalstamumo visas struktūras: ir tas, kurių nusikalstamo veikos atspindi nusikalstamumo statistikoje, ir tas, kurių veikla šiuo metu daugiau ar mažiau latentinė. Pagrindinės kovos priemonės čia turėtų būti ekonominės sankcijos ir didesnės pastangos išaiškinti nusikaltimus, privilegijuotų asmenų kontingento panaikinimas. Netgi kovojant su pačiu primityviausiu organizuoto nusikalstamumo pasireiškimu reikėtų taikyti civilizuotas, nepažeidžiančias žmogaus teisių priemones. Mūsų teisėsaugos institucijos turi išmokti šito. Be to, šio lygio nusikalstamumo prevencijos sėkmę lems kiek galima greitesnis ir profesionalesnis trūkstumų įstatymų, reguliuojančių ekonominę sferą, kūrimas. Taip pat reikia patikslinti Konstitucijos 23str. nuostatas dėl nuosavybės neliečiamumo. Turi būti aiški įstatyminė bazė nusikalstamu būdu įgyto turto gražinimui teisėtiems savininkams – piliečiams, valstybei ir kitiems subjektams, nes kitaip taip pat pažeidžiamas nuosavybės neliečiamumo principas³⁹.“

---

³⁶ LR Prezidentė šiuo metu yra pateikusi LR BK 47 straipsnio pakeitimų projektą, pagal kurį piniginės bausmės turėtų būti ženkliai didinamos už nusikalstamas veikas. Už sunkiausias nusikalstamas veikas siūloma didinti baudą net dešimt kartų (nuo 300 iki 3000 MGL, t.y. iki 390'000Lt).

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=372090&p_query=bk%2047%20Grybauskait%EB&p_tr2=2

³⁷ VII Baltijos šalių kriminologų simpoziumas Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji politika pereinant į rinkos ekonomiką, Vilnius: Teisės institutas, 1995; p.45

³⁸ VII Baltijos šalių kriminologų simpoziumas Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji politika pereinant į rinkos ekonomiką, Vilnius: Teisės institutas, 1995; p.45

³⁹ VII Baltijos šalių kriminologų simpoziumas Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji politika pereinant į rinkos ekonomiką, Vilnius: Teisės institutas, 1995; p.45

Simpoziumas buvo organizuotas praėjus vos penkiems metams po nepriklausomybės atkūrimo, o jau tada prof. dr. G. Babachinaitė Lietuvos teisinėje sistemoje išvelgė bene svarbiausius ir reikšmingiausius nusikaltimų prevencijos elementus. Buvo siekiama sukurti gėrio visuomenę, kuri būtų pakankamai turtinga ir lygi, kad nusikalstamumo problematika sumažėtų iki minimumo. Šio darbo autoriaus nuomone, pirmoji kryptis buvo pasiremta Norvegijos teisinės sistemos principais, kur žemiausias pareigas užimantis darbuotojas gauna tik 2,3 kartus didesnę atlyginimą nei įmonės vadovas (JAV – 3,7; Lietuvoje – 7 kartus)⁴⁰. Lygybės principas ten pradedamas įgyvendinti jau nuo darbo santykių. Paguodos linijos, AIDS centrai, nuolat prieinama psichologinė pagalba – tai tik dalis kelių, kuriuos praėjo didžiosios vakarų kultūros šalys (JAV, Anglija, Prancūzija, Vokietija). Iškilų klausimas, ar politinė valdžia atsižvelgė į pastaruosius siūlymus? Manau, kad humanizmas ir jo idėjų įgyvendinimo šalininkai šiek tiek pakreipė Lietuvos gyvenimą ir tik jiems turėtume dėkoti už savanorius pagalbos linijose (jos yra skirtos tiek vaikams, paaugliams, nėščiosioms), už psichologinės pagalbos linijas. Valstybė taip pat smarkiai prisidėjo, kad pažabotų narkomanijos plitimą, būtų organizuojamas AIDS ir ŽIV infekuotų asmenų stebėjimas.

Antroji kryptis numatyta pranešime iš dalies parodo ir istorinį požiūrį, kaip keitėsi teisėsauga Lietuvoje. Mentalitetas, kuris buvo orientuotas į pačias griežčiausias bausmes, nepakito vien tik visam pasauliui apskelbus, kad esame laisva ir nepriklausoma valstybė. Policija pirmais nepriklausomybės metais buvo itin žiauri, itin korumpuota ir jautė per daug valdžios savo rankose. Tai, žinoma, pasikeitė.⁴¹ Pasikeitė bent iš dalies, nes neįmanoma iš pagrindų reformuoti tokią didelę ir svarbią instituciją per trumpą laiko tarpą. Tam, kad visuomenę perimtų naujas vertybes, reikia bent vienos kartos. Smagu matyti, kad šiais laikais policininkas jau nebėra represijos sraigtas, o ir jo funkcija yra orientuota į pagalbą visuomenei, o ne drastišką prevenciją.

Kuo šis G. Babachinaitės pranešimas toks svarbus mūsų nagrinėjamai temai? Visų pirma, profesorė gan aiškiai ir papunkčiui išdėstė veiksmo planą mūsų nagrinėjamai

---

⁴⁰ http://www.lzinios.lt/lt/2010-11-09/komentarai_ir_debatai/apie_beprocius_ir_vagis.html?print

Be to, kaip nustatė tarptautinė bendrovė "Hay Group", Lietuvoje egzistuoja bene didžiausias įmonių vadovų ir paprastų darbuotojų atlyginimų skirtumas - jie skiriasi vidutiniškai 7 kartus! Antai JAV aukščiausių vadovų ir darbuotojų atlyginimai vidutiniškai skiriasi 3,7 karto, Kanadoje ir Šveicarijoje - 2,7 karto, Norvegijoje - 2,3 karto. Net kaimyninėse Latvijoje ir Estijoje įmonių vadovai tenkinasi gerokai mažesniu skirtumu. Latvijoje vadovų atlyginimai yra 5,4 karto, Estijoje - 4,7 karto didesni nei darbuotojų.

⁴¹ Jau prieš gerą penkmetį policijos departamento užsakytoje apklausoje daugiau kaip pusė (55 proc.) nukentėjusių, kurie kreipėsi į policiją, policijos darbą vertina labai gerai. Teigiamai vertinančiųjų policijos darbą per 2004-2006 m. apklaustųjų skaičius padidėjo 18 procentinių punktų. Tyrimo duomenimis, šeši iš dešimties gyventojų jaučiasi saugūs savo gyvenamoje vietovėje. Ir tie skaičiai kasmet vis didėja. 2004 m. – 48 proc., o 2006 m. – jau 60 proc. gyventojų jautėsi saugūs savo gyvenamojoje vietoje.

<http://www.policija.lt/index.php?id=1100>

Naujesniais duomenimis 2010 metais policija pasitiki 63-80% miestų gyventojų. Daugiausia – Klaipėda ir Utena, mažiausiai – Vilnius. <http://www.vrpsps.lt/pradzia/1151-labiausiai-policija-pasitiki-klaipdieiai-ir-utenikiai>

nusikaltimų prevencijos sistemos. Tai – pirminės gairės, kurias įgyvendinus būtų galima teigti, kad turime ne tik represinį aparatą, norintį ir galintį bausti žmones, bet turime ir pirminę prevencinę sistemą, kurios tikslas – mažinti tų baudžiamųjų ir nusikalstamas veikas darančiųjų skaičių. Šio darbo autorius mano, jog šis pranešimas VII Baltijos šalių kriminologų simpoziume buvo svarbus praktinis žingsnis realaus nusikaltimų prevencijos sistemos sukūrimo veiksmų plano link.⁴²

Kitas garsus kriminologas prof. dr. A. Urmonas taip pat darė pranešimą „Nusikalstamumo ir nusikaltimų prevencija“ VII Baltijos šalių kriminologų simpoziume. Įdomu tai, kad pastarasis pranešimas rašytas praktiškai tokiomis pačiomis sąlygomis, kaip ir prof. dr. G. Babachinaitės, tačiau išvados ir pats požiūris į nusikalstamumo prevenciją buvo išsakytas kitoks. Labai įdomu analizuoti ir lyginti dviejų žmonių tą patį darbą ir tokius skirtingus rezultatus.

A. Urmonas savo pranešime teigė: „Tarptautinė patirtis rodo, kad kriminalinės justicijos procesai – sulaikymas, kaltinimas, nuosprendžio priėmimas, bausmė ir jos atlikimas – turi tik ribotą poveikį nusikalstamumo kontrolei. Todėl daugelyje šalių baudžiamoji politika vis daugiau dėmesio kreipia į prevencijos ir kitokias priemones, mažinančias nusikalstamumą.“⁴³

<...>Atsižvelgus į daugelio šalių praktiką, galima išskirti 4 prevencinio poveikio nusikalstamumui ir nusikaltimams kryptis:

1. Nusikalstamumo prevencijos socialinės priemonės – priemonės, nukreiptos prieš nusikalstamumo priežastis ir asmenų polinkį nusikalsti. Šios rūšies priemonės gali būti taikomos visiems gyventojams arba ypatingoms asmenų rizikos grupėms, atsižvelgiant į tam tikrus socialinės praktikos aspektus, galinčius veikti nusikalstamumą;
2. Nusikaltimų situacijų prevencinės priemonės – saugos priemonės, trukdančios padaryti nusikaltimus, ir priemonės, slopinančios asmenų interesą įvykdyti nusikalstamus ketinimus;

---

⁴² 1994 metais patvirtinta ir 1996 metais redaguota bei galiausiai įsteigta Vaikų teisių apsaugos tarnyba prie SAM. Tai leido kur kas geriau, operatyviau ir profesionaliau spręsti vaikų teisių apsaugos problemas, nes prieš tai jokia institucija tam tikslui nebuvo įkurta:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=120819&p_query=prevencija&p_tr2=2

1995 metais buvo priimtas Policijos įstatymas, kas lėmė pertvarką policijoje ir jai pavaldžiose institucijose:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=28342&p_query=prevencija&p_tr2=2

1996 metais keitėsi Administracinių teisės pažeidimų kodeksas, suteikęs daugiau teisių piliečiams apskųsti policijos pareigūnų veiksmus:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=32536&p_query=prevencija&p_tr2=2

⁴³ VII Baltijos šalių kriminologų simpoziumas Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji politika pereinant į rinkos ekonomiką, Vilnius: Teisės institutas, 1995; p.60

3. Visuomenės dalyvavimas nusikalstamumo ir nusikaltimų prevencijoje, plėtojantis savivaldos galimybes sumažinti nusikalstamumą derinant nusikalstamų situacijų šalinimo priemones ir nusikalstamumo prevencijos socialines priemones;
4. Nusikalstamumo ir nusikaltimų prevencijos procesas, pagrįstas prevencinių iniciatyvų planavimu, jų realizavimu ir vertinimu.⁴⁴

Pirmos trys prevencijos kryptys (socialinės nusikalstamumo prevencijos priemonės, nusikalstamumo situacijų prevencija ir visuomenės dalyvavimas nusikalstamumo ir nusikaltimų prevencijoje) yra glaudžiai tarpusavyje susijusios, viena kitą papildančios. Nors beveik visos šios priemonės taikomos už baudžiamosios justicijos ribų, tačiau jos, kaip teisinės praktikos elementas, veikia ją. Šių prevencinių priemonių veiksmingumas turi tiesioginius ir grįžtamuosius ryšius su baudžiamąja justicija. Pastebėta, kad kuo mažiau efektyvios prevencijos priemonės, tuo labiau griežtėja baudžiamosios justicijos praktika, tuo labiau inicijuojama griežtesnių įstatymų. Šiuo atveju prevencinė funkcija labiau perkeliama į baudžiamąją justiciją. Ir atvirkščiai, kuo daugiau visuomenėje yra efektyviau prevenciškai veikiančių institucijų, tuo labiau švelnėja baudžiamoji justicija.

Šiuo metu pastebima išskirtinė nusikalstamumo prevencijos būklė, kada bendrosios prevencijos subjektų veikla išbalansuota (šeima, mokykla, kitos formalios visuomenės institucijos). Tokia aplinka sąlygoja nusikalstamumo didėjimą. Disfunkciniai reiškiniai stebimi ir baudžiamosios justicijos subjektų veikloje. Šiuo atveju galima stebėti, kad daugelis šių teisinių institucijų santykinai prarado savo (kaip valdymo subjekto) funkcinę paskirtį, sugebėjimą veikti kriminogeninius procesus, šalinant faktorius, apsunkinančius ar darančius neįmanomą normalią teisinių institucijų veiklą.

Vertinant minėtasias nusikalstamumo ir nusikaltimų prevencijos kryptis, jų esamą ir galimą efektyvumą, koreguotina patirtis senosios prevencijos sampratos požiūriu. „Manytina, kad ketvirtoji kryptis yra perspektyviausia, galinti būti efektyviausia, ji nusikalstamumo ir nusikaltimų prevenciją sujungia į sistemą, nes vykdoma pagal socialinio valdymo modelį, nuosekliai realizuojant kiekvieno valdymo ciklo galimybes. Todėl ši kryptis apima prevencijos iniciatyvų atsiradimą nuo pirminės problemos analizės, tam tikrų priemonių atrankos ir jų įgyvendinimo iki prevencinių iniciatyvų efektyvumo vertinimo. Visų pirma čia padidėja policijos įtaka nusikalstamumo prevencijos programų planavimui ir vykdymui. Be to, ji kryptingai „maitina“ anksčiau aptartas prevencijos kryptis informacija ir

---

⁴⁴ VII Baltijos šalių kriminologų simpoziumas Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji politika pereinant į rinkos ekonomiką, Vilnius: Teisės institutas, 1995; p.62

sprendimų priėmimo galimybėmis, inicijuoja priemones, nukreiptas prieš nusikalstamumo ir nusikaltimų prevencijos subjektų neveiklumą (disfunkciją).⁴⁵

A. Urmonas gal ne taip akivaizdžiai papunkčiui išvardino valstybėje esančias problemas, kaip G. Babachinaitė, tačiau gan filosofiskai jas apžvelgė. Kaip ir G. Babachinaitės pranešime, A. Urmonas akcentuoja, jog Lietuvoje nusikaltimų prevencija yra užmiršta ir nusikalstamumo kontrolė bei priežiūra yra tik baudžiamosios justicijos darbas. Pagrindinės vykdymo kryptys 1995 metais buvo nukreiptos ne į prevenciją, kuri užkerta kelią daryti nusikaltimus vos tik apie juos pradeda galvoti visuomenės atstovai, o į represinį aparatą. Buvo pasitelkta gąsdinimo teorija ir stengiamasi besąlygiškai griežtinti bausmes. Kodėl tuometinė valdžia į viską žiūrėjo per griežtinimo prizmę? Ar kas nors pasikeitė per 15 nepriklausomybės metų?

Dar viena mums aktuali A. Urmono pranešimo dalis – nusikalstamumo sąvoka. Anot autoriaus: „<...> Nusikalstamumas – tęstinis socialinės veiklos procesas (reiškinys), integruojantis socialinės žmonių veiklos paprastai netiesioginius (tikslų požiūriu) rezultatus, pasireiškiančius kaip nusikaltimų padarymo galimos priežastys ir sąlygos, kurias tikslingai išnaudoja konkretūs asmenys ar asmenų grupės, darydamos nusikaltimus.“⁴⁶ Manytina, kad jei šis procesas yra socialinis, reiškia, kad jis priklauso nuo visuomenės norų ir įtakos, taip pat galima suprasti, jog šio reiškinių visiškai panaikinti neįmanoma, nes jis natūraliai kyla iš žmogaus prigimties. Kaip žmonės bendrauja vieni su kitais, kaip jie perka ir parduoda prekes bei paslaugas, lygiai taip pat socialiai reikšmingas ir nusikalstamumas. Nusikalstamumas kaip socialinis reiškinytis suteikia visuomenei galimybę tobulėti, sukuria naujų darbo vietų (policija, teismai, įkalinimo įstaigos, apsaugos kompanijos, šarvuotų durų gamintojai ir pan.). Negali visko matyti tik juodomis ir baltomis spalvomis – būtent tą galima išskaityti A. Urmono pranešime.

Nagrinėjant, kas yra nusikaltimų prevencija ir kontrolė, svarbus ir baudžiamosios justicijos atstovų požiūris. Tokio pobūdžio pranešimą VII Baltijos šalių kriminologų simpoziume pateikė L. Jūrienė atstovaujanti VRM policijos departamentą. Anot L. Jūrienės: „Nusikalstamumas – tai socialinė problema, kuri itin sunkiai sprendžiama net valstybės galimybėmis. Norint ją bent kiek sumažinti, reikalingas sisteminis poveikis

---

⁴⁵ VII Baltijos šalių kriminologų simpoziumas Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji politika pereinant į rinkos ekonomiką, Vilnius: Teisės institutas, 1995; p.63

⁴⁶ VII Baltijos šalių kriminologų simpoziumas Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji politika pereinant į rinkos ekonomiką, Vilnius: Teisės institutas, 1995; p.65

nusikalstamumui, jo priežastims ir aplinkybėms. Vien administracinio valdymo priemonėmis (draudimu, nuobaudomis) teigiamų pokyčių nepasieksime.⁴⁷

Pastaroji pastraipa išties daug pasako. Lingvistiniu požiūriu nusikalstamumas yra įstatymo uždraustas, baudžiamas veiksmas, kriminologiniu – tai socialinis reiškiny, o policija nemato šios problemos masto. Džiugu, kad įstatymo taikytojas mato problemas, su kuriomis susiduria, konstatuoja, kad tai rimta problema, kad reikia apie tai kalbėti. Vienintelis blogas dalykai – tai neigiamas požiūris. Policijos atstovė jau iš karto pasako, kad valstybė nėra pajėgi susitvarkyti su nusikalstamumu, kad niekas nieko nedaro, kad nėra sisteminio požiūrio į nusikalstamumą. Ji ieško priežasčių ir aplinkybių, tačiau tai taip paviršutiniška. Juk jei žmogus vagia tam, kad prasimaitintų, tai vien maisto tiekimas nepakeis vagysčių statistikos, – atsiras naujų poreikių.

Džiugu, kad policijos atstovė bent bando ieškoti atsakymų į klausimus. Toliau pranešime ji sako: „Grėsmingai pavojinga ir tiesiogiai nusikalstamumą skatinanti aplinkybė yra suaugusių ir nepilnamečių nedarbas. <...> ...galima konstatuoti, kad 40-46% visų išaiškintų suaugusių nusikaltimų padarė darbingi, bet niekur nedirbantys asmenys; 2/3 anksčiau teistų asmenų nusikalto pakartotinai; dauguma jų turėto būti įdarbinti teismo sprendimu; 52% nusikaltusių nepilnamečių taip pat niekur nedirbo ir nesimokė. Minėtieji rodikliai daugiau nei per pusę didesni negu praėjusiais metais ir pasižymi sparčiais augimo tempais. Būtų galima pateikti daugiau statistikos iliustracijai, bet tai valstybės rūpestis, ir čia policija bejėgė. Penktadalis nusikaltusių valkatavo, kas ketvirtas neturėjo nuolatinės gyvenamosios vietos. Tuo tarpu iš numatytų 11 nakvynės namų šiuo metu veikia tik 5. Kituose miestuose ir rajonuose šios įstaigos neįkurtos, nors teisinis pagrindas tam yra, bet savivaldybės stokoja lėšų. <...> Teigiamos įtakos recidyviniam nusikalstamumui turėtų ir tai, jeigu paleidžiamiems į laisvę asmenims būtų rasta galimybė adaptacijos laikotarpiu skirti materialinę pašalpą.“⁴⁸

Galima teigti, kad pranešimas papildoma prieš tai minėtus pranešimus ir akcentuoja nedarbo lygį ir dėl to kylančią nusikalstamumo problematiką. Tik kyla klausimas, ar nedarbo lygis taip staigiai gali paveikti nusikalstamumą. Iš istorijos žinome, kad socialistiniais laikais visoje Sovietų sąjungoje žmonės buvo įdarbinami ir be darbo mažai kas sėdėdavo. Jau baigę mokyklą, universitetų studijas piliečiai gaudavo paskyrimus ir įsijungdavo į darbo rinką. Taip, perėjimas prie rinkos ekonomikos turėjo tam tikros įtakos nedarbiui ir

---

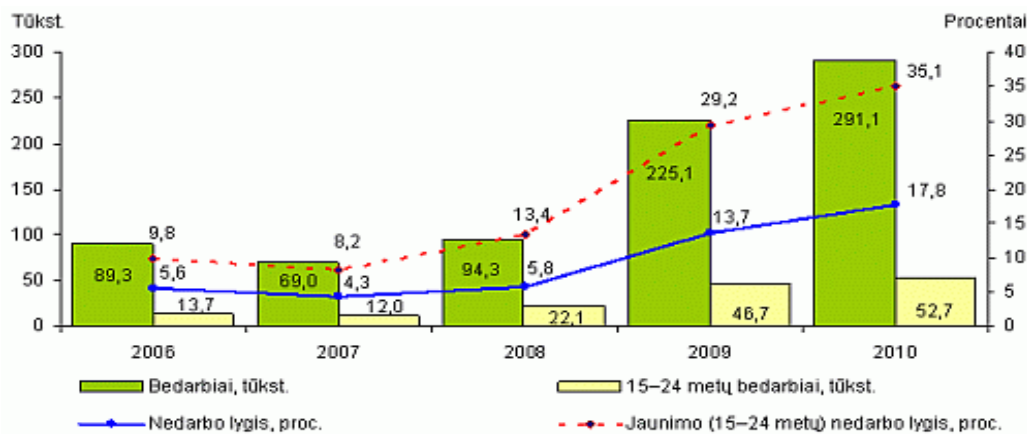
⁴⁷ VII Baltijos šalių kriminologų simpoziumas Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji politika pereinant į rinkos ekonomiką, Vilnius: Teisės institutas, 1995; p.80

⁴⁸ VII Baltijos šalių kriminologų simpoziumas Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji politika pereinant į rinkos ekonomiką, Vilnius: Teisės institutas, 1995; p.82

nusikalstamumui⁴⁹, tačiau dabar, praėjus dvidešimčiai nepriklausomybės metų, galime peržvelgti statistiką ir pamatyti visai kitokias tendencijas (žr. 5 pav.).

5 pav. Lietuvos nedarbo lygio 2006 – 2010 metais kaitos diagrama.⁵⁰

51

Iš pateikto paveikslėlio matyti, koks nedarbo lygis buvo Lietuvoje 2006-2010 metų laikotarpyje. Nors 2006-2007 metais nedarbo lygis krito, tačiau nuo 2007 metų pabaigos jis po truputį kilo, kol 2010 procentinis skirtumas nuo 2006 metų padidėjo 3,2 karto, o realus bedarbių skaičius beveik 3,3 karto. Jei policijos atstovė 1995 metais buvo teisi pateikdama statistinius duomenis, tai šiuo metu galėtume pastebėti smarkiai išaugusį nusikalstamumą (žr. 1 lentelę, p.9).

Statistiniai duomenys rodo, kad užregistruojamų nusikalstamų veikų ne tik nepadaugėja nedarbo lygiui kylant, o net sumažėjo. Jei išvestume 2006-2010 metų vektorių, tai suprastume, kad realus užregistruotas nusikalstamumas išlieka apie 80 000 veikų per metus. Žinoma, sunku teigti, kad duomenys atspindi realią situaciją, nes visuomet išlieka didelė latentinio nusikalstamumo dalis, kurią aptarsime kituose skyriuose.

Nusikaltimų prevenciją ir kontrolę kiek kitaip vertina kritiškai nusiteikę kriminologai. Kritinės kriminologijos šalininkai, tokie kaip N. Christie, M. Foucault, S. Cohen bei abolicionistinės teorijos šalininkai verčia atsakomybę už nusikaltimus valstybės valdžiai, ekonominių ir socialinių luomų susidarymui, netinkamai apgalvotomis ir kerštu pagrįstomis bausmėmis. Autoriai teigia⁵², kad pati geriausia prevencija – žmonių sulyginimas, jų teisių vienodumas. Jei visi gyvensime be valdančiosios klasės, be klasių konflikto, be

⁴⁹ Kaip aptarta anksčiau, nusikalstamumas per 1988-1995 laikotarpį padidėjo tris kartus, o nedarbas tuo tarpu išaugo nuo 0,3% iki 6,1%. (www.stat.gov.lt duomenimis)

⁵⁰ www.stat.gov.lt

⁵¹ <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view?id=8931>

⁵² DOBRYNINAS A., SAKALAUSKAS G., ŽILINSKIENĖ L. Kriminologijos teorijos, Vilnius: Eugrimas, 2008; p.152-166

kapitalizmo apraiškų, tai nusikalstamumas bus kur kas menkesnė problema. Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės tikslai ir siekiai bus kur kas menkesni, nes nebus buržuazijos, kuri valdydama šalį kelia vidinius visuomenės konfliktus, o kovodama su jais – didina nusikalstamumą. Abolicinistai sako, jog negalima tiesiog imti ir bausti visus žmones vienodai, kaip rašo įstatymas. Kiekvieno žmogaus padarytą nusikaltimą reikia traktuoti kaip atskirą, individualų. Bausmė turi būti ne visiems vienoda, o visiems daranti vienodą poveikį. Pati geriausia bausmė yra minimali bausmė, paremta ekonomiškumo principu. Kritinės kriminologijos šalininkai nematė nusikalstamumo kaip didžiausios socialinės problemos, nes manė, kad tokiu būdu ignoruojamos kitos grėsmės visuomenei. Kritikai manė, jog kriminologija yra politizuojama ir veikia tik valdančiųjų naudai, matydami tik žemiausios socialinės klasės atstovų nusikaltimus, o ne nusikaltimus, kuriuos vykdė „baltas marškinių apykakles“ dėvintys sluoksniai. L. Hulsmanas baudžiamąjį įstatymą laikė labai neefektyviu, nes jis yra dirbtinė valstybės valdžios priemonė, kuri yra visai nereikalinga ir žalinga visuomenei.⁵³ Visuomenės nariai yra patys pajėgūs kontroliuoti nusikalstamumą ir tik savireguliacija gali išlaikyti sveiką visuomenę bei užkardyti ne tik registruotus, bet ir neregistruotus nusikaltimus.

Apibendrinant reiktų pasakyti, kad nusikalstamumo prevencija ir kontrolė yra viena iš daugelio sąvokų, kurios neturi vieno teisingo apibrėžimo. Viskas priklauso nuo visuomenės ir jos mentaliteto, supratingumo lygio. Kiekviena valstybė, kiekviena savivaldybė turi turėti savo požiūrį ir savo nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės sistemos sprendimą. Nepaisant kritinės kriminologijos sufleruojamų sprendimų, Lietuva pasirinko pozityvistinį požiūrį į nusikalstamumą. Atsižvelgiant į kriminogeninę padėtį Lietuvoje ir įgyvendinant nusikaltimų prevencijos ir kontrolės politiką bei principus, išskiriamos prioritetingos nusikaltimų prevencijos ir kontrolės kryptys, kur prioritetas yra teikiamas smurtinių nusikaltimų prevencijai ir kontrolei⁵⁴. Kaip teigiama programoje, smurtiniai nusikaltimai sudaro nedidelę visų užregistruotų nusikaltimų dalį, tačiau pagal savo pobūdį yra labai pavojingi, kuria visuomenėje baimės, nesaugumo, emocinio diskomforto atmosferą, todėl šių nusikaltimų prevencija ir kontrolė pripažįstama prioritetinga nusikaltimų prevencijos ir kontrolės kryptimi. Matome, kad valstybė skiria didelį dėmesį individualiai nusikaltimų prevencijai, kurios adresatas yra konkretus žmogus. Kokia bebūtų individualiosios prevencijos priemonė, ji paveiks asmenį tik tada, kai jos vykdytojas suras psichologinį

---

⁵³ DOBRYNINAS A., SAKALAIUSKAS G., ŽILINSKIENĖ L. Kriminologijos teorijos, Vilnius: Eugrimas, 2008; p.159-162

⁵⁴ Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa (Patvirtinta LR Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimu Nr. IX-1383)

kontakta, bus suinteresuotas to žmogaus likimu. Individualios prevencijos efektyvumas priklauso nuo to, ar realiai atsižvelgiama į konkrečios asmenybės ypatybes, gyvenimo, veiklos sąlygas. Jeigu skirtingiems žmonėms taikytume vienodas priemones, tai iš jų nebūtų jokios naudos. Visu tuo vadovaujantis valstybė gali tik sudaryti gaires, kurias minėjo G. Babachinaitė ir A. Urmonas, bet realus poveikis žmonėms būna tik tada, kai sistema pasiekia žemiausią grandį ir į nusikaltimų prevenciją bei kontrolę įtraukiama visa visuomenė.

3. Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės rūšys bei tikslai

Bendrais bruožais apibūdinę nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės esmę, dabar galime šiek tiek detaliau pasigilinti į pačią prevenciją ir kontrolę. Teisės ir kriminologijos teorijos teigia, kad asmuo darantis smurtinį nusikaltimą ar bet kokią kitą nusikalstamą veiką yra įtakojamas daugybės veiksnių, tokių kaip: pyktis, aukos veiksmai, ankstesni išgyvenimai, ekonominiai, politiniai veiksniai ir panašiai. Visi šie veiksniai sudaro vieną grandinę. Grandinė gali tęstis kelias dienas (nesėkmė darbe, aplinkinių patyčios, neadekvačios ar netikėtos sąskaitos), bet gali tęstis ir kur kas ilgesnį laiką (nusivylimas vaikyste, nesėkmės mokykloje, nelaiminga meilė ir pan.). Kiekvieną grandinę sudaro daugybė tokių veiksnių ir tik nutraukus vieną iš grandžių – grandinė nutrūksta ir yra išvengiama nusikalstamos veikos. Prevencijos tikslas ir yra bent vienos iš grandžių nutraukimas, kad nesusidarytų nuosekli grandinė vedanti prie visuomenei nepriimtinių veiksnių.

3.1. Nusikaltimų prevencijos rūšys

Pagal tai, kada nutraukiama minėtoji grandinė, skirstomos prevencijos atmainos:

1. Pirminė (ankstyvoji);
2. Antrinė (įprastoji);
3. Tretinė prevencija⁵⁵.

Pirminė prevencija susijusi su veiksniais, kurie atsiranda gerokai prieš nusikalstamos veikos padarymą ar bent mąstymą apie ją. Pirminės prevencijos sąvoką pirmasis pradėjo vartoti garsus vokiečių kriminologas G. Kaiseris.⁵⁶ Jos tikslas – padėti žmogui išspręsti problemas, kurios gali atvesti jį į nusikaltimų kelią. Tai – nepalankūs, asmenybės nukrypimus lemiantys santykiai šeimoje, auklėjimo klaidos, vaiko psichologinės, mokymosi ir kitos problemos. Suaugusiųjų atžvilgiu tai – šeimos finansinės problemos, nedarbas, kvalifikacijos stoka ir panašiai. Kitokiu požiūriu pasižymi J. Gilligan'as, kuris į prevenciją žiūri kaip į sveikatos apsaugos sistemą: „<...>Pirminė prevencija apima priemones,

⁵⁵ JUSTICKIS V. Kriminologija. II dalis, Vilnius: LTU, 2004; p.23

⁵⁶ JUSTICKIS V. Kriminologija. II dalis, Vilnius: LTU, 2004; p.24.

taikomas visiems žmonėms, nepriklausomai nuo sveikatos būklės ar galimo ateities susirgimų pavojaus. Pavyzdžiui, prieš pusantro amžiaus buvo nustatyta, kad vandentiekio ir kanalizacijų sistemų valymas labiau apsaugo žmones nuo tam tikrų užkrečiamų ligų, nei viso pasaulio gydytojai, vaistai ir ligoninės. Taip pat buvo įrodyta, kad absoliutaus skurdo mažinimas (pragyvenimo minimumo kėlimas) bei pasiekus šį tikslą, santykinio skurdo mažinimas (didesnės pajamų ir turto lygybės siekimas) turėjo daugiau įtakos mažinant mirtingumo rodiklius bei ilginant gyvenimo trukmę per pastaruosius du amžius, negu medicinos progresas. Tiesa, kad net tokiose išsivysčiusiose šalyse, kaip JAV ir Didžioji Britanija, ekonominės nelygybės mažinimas yra veiksmingesnis gerinant visų gyventojų sveikatą bei didinant jų ilgaamžiškumą, negu pinigai, išleidžiami medicinai ir chirurginiam gydymui⁵⁷. Pavyzdžiui, Jungtinės Valstijos pasižymi didžiausiu pajamų ir turto skirtumu tarp išsivysčiusių šalių. Vienas iš padarinių yra tas, kad nepaisant dvigubai didesnių išlaidų sveikatos apsaugai, JAV gyventojų vidutinė gyvenimo trukmė yra viena trumpiausių, o pagrindinių sveikatos sutrikimų paplitimas – vienas aukščiausių. Lygiai tie patys principai taikytini smurto prevencijai. <...> Tokie yra pirminės smurto prevencijos principai.⁵⁸ Ankstyvosios prevencijos vienas iš svariausių argumentų yra tas, kad šios prevencijos priemonėmis pašalinama pirminė nusikaltimo priežastis.

Tiesa, šis prevencijos porūšis turi ir keletą esminių problemų:

- a. Etykečių (ženklavimo) pavojus. Kriminologo E. Sutherland'o ir sociologo E. Durkheim'o pradėta vystyti teorija pagreitį pagavo po F. Tanenbaum'o ir E. M. Lemerto stigmatizacijos (arba etikečių) teorijų mokslinio pagrindimo⁵⁹. Etykečių teorija sako, kad negalima ženklinti žmonių, nes kartą taip pažymėtas žmogus toks liks visam gyvenimui. Pvz.: jei vaikystėje asmuo buvo rizikos grupėje, tai visame tolimesniame gyvenime jis bus žinomas kaip asmuo iš rizikos grupės, su kuriuo reikia elgtis kitaip nei su likusiais, kurio psichiką ir veiksmus reikia nuolat kontroliuoti. Žmogus praras laisvę ir gebėjimą pats daryti sprendimus.
- b. Ankstyvoji prevencija yra nukreipiama tik į pirmą grandį ir „užmiršta“, kad gali vėliau atsirasti daugiau grandžių. Poveikis asmeniui silpsta dėl naujų grandžių, dėl naujų pagundų ar naujų nepalankių situacijų atsiradimo, tačiau ankstyvoji prevencija orientuojasi tik į pačią pirmą grandį, todėl gali nepasiekti savo tikslų.

---

⁵⁷ GILLIGAN J. Smurto prevencija, Vilnius: Eugrimas, 2002; p.18

⁵⁸ GILLIGAN J. Smurto prevencija, Vilnius: Eugrimas, 2002; p.20

⁵⁹ DOBRYNINAS A., SAKALAUSKAS G., ŽILINSKIENĖ L. Kriminologijos teorijos, Vilnius: Eugrimas, 2008; p.128

- c. Ankstyvoji prevencija stokoja konkretumo. Ji pernelyg bendra, abstrakti. Labai sunku numatyti, kokius nusikaltimus ateityje darys mokinys, kuris šiuo metu blogai mokosi ar patiria stresą dėl nepalankių sąlygų namuose.

Lietuvoje yra ne viena pirminės prevencijos priemonė, kuria stengiamasi paveikti žmones, pavyzdžiui: Policijos departamento prie LR VRM sukurta interneto svetainė vaikams,⁶⁰ taip pat rengiamas leidinys vaikams apie nusikaltimų prevenciją⁶¹. Šios dvi prevencijos priemonės netaiko į kažkokią konkrečią nusikalstamą veiką, tačiau atlieka šviečiamąjį poveikį vaikams, vaikai informuojami apie neigiamus reiškinius visuomenėje, kad patys netampų nusikaltimo aukomis ar teisės pažeidėjais. Tokiu būdu suteikiama profesionali, sisteminė informacija ir pagalba jau nuo mažų dienų apie nusikalstamumą.

Antrinė prevencija jau stengiamasi paveikti veiksnius, kurie tiesiogiai dalyvauja nusikaltimo situacijoje arba sudaro prielaidas jai formotis. Šiame etape itin svarbų vaidmenį vaidina sąvoka „rizikos grupė“. Rizikos grupėms priskiriamoms šeimoms reikia skirti kur kas daugiau dėmesio, socialinių darbuotojų ir paprasčiausios psichologinės pagalbos, nes bet kokių atveju, kur kas lengviau spręsti problemas vos joms atsiradus, o ne po to, kai jos jau įsisenėja vaiko sąmonėje. J.Gilligan'o antrinė prevencija⁶² apima priemones, taikytinas gyventojų grupėms, kurioms gresia didesnis už vidutinį pavojus susirgti tam tikromis ligomis, nors akivaizdžių simptomų ar negalavimų dar nematyti. Kaip pavyzdį iš profilaktinės medicinos galima paminėti didelio cholesterolio kiekio kraujyje ar padidėjusio kraujospūdžio mažinimą, kol žmogaus dar neištiko infarktas ar insultas. Didesnės už vidutinę rizikos grupėms priklauso, pavyzdžiui, šeimos nesukūrusių, neraštingų, vargetų, jaunujų motinų vaikai ir vaikai, patyrę prievartą šeimoje, alkoholikai, rajonų, kuriuose didelis nusikalstamumo lygis, gyventojai, neraštingi ir nekvalifikuoti žmonės, vidurinių mokyklų abiturientai bei asmenys, susiję su neteisėta prekyba narkotikais. Antrinės prevencijos atveju jau konkrečiai žinoma, su kokiais žmonėmis reikia bendrauti, į ką reikia kreipti dėmesį ir kokiomis priemonėmis galima jiems sukurti socialiai teigiamą aplinką.

Kaip ir pirminės, taip ir antrinės prevencijos pavyzdžių galima rasti ir Lietuvos nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistemoje. Vienu tokių galima vadinti policijos departamento prie LR VRM organizuojamos prevencijos priemonės, skirtos gyventojų turto apsaugai stiprinti, skleisti per visuomenės informavimo priemones informaciją apie

---

⁶⁰ <http://www.amsis.policija.lt/>

⁶¹ LR Vyriausybės nutarimas dėl Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos 2010–2012 metų įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo. Paskelbta: Žin.2010, Nr. 31-1433;

⁶² GILLIGAN J. Smurto prevencija, Vilnius: Eugrimas, 2002; p.21

apsisaugojimo nuo nusikalstamų veikų būdus ir priemones⁶³. Šiuo atveju bendraujama su gyventojais, kurie priskiriami rizikos grupei, kurios nariai gali tapti nusikaltimo aukomis. Preziumuojama, kad vykdant šią priemonę Lietuvoje daugiau gyventojų susipažins su apsisaugojimo nuo nusikalstamų veikų (vagysčių, plėšimų, sukčiavimo ir kita) būdais ir priemonėmis (taip pat ir turto apsaugos įranga), kad netaptų nusikaltimų aukomis, sustiprės pilietinė savisauga, sumažės turtinių nusikaltimų.

Tretinė prevencija nukreipta prieš asmenis, kurie jau yra padarę nusikalstamą veiką. Trečios pakopos prevencija susijusi su klinikinio gydymu, kaip priešybe profilaktinei medicinai. Ją sudaro gydymo ir terapijos kursai, taikomi tiems, kurie jau rimtai serga tam tikra liga, t.y. specialistų atliekamas gydymas vaistais, chirurginės procedūros klinikose ir ligoninėse. Kodėl gydymas vadinasi prevencija? Ogi todėl, kad jo tikslas yra neleisti ūminei ligai peraugti į lėtinę ar net mirtiną, ir neleisti jai užkrėsti sveikų žmonių (užkrečiamų ligų atveju). Tretinė smurto prevencija yra vykdoma teismų, policijos, kalėjimų ir bausmių sistemos pagalba, kuri tradiciškai įsijungia tik tuomet, kai asmuo jau yra tapęs agresyviu. Tretinės prevencijos reikia tik tuomet, kai pirminė ir antrinė prevencija nepasisėkė. Iš esmės tretinės prevencijos poreikis egzistuoja tik tiek, kiek mes nesugebame užtikrinti pakankamos pirminės ir antrinės prevencijos, todėl pats toks poreikis yra šio nesugebėjimo ženklas. Senoji išmintis, jog lašas profilaktikos atstoja marias gydymo, akivaizdžiai pasitvirtina. Šios prevencijos tikslas – užkirsti kelią recidyvui. Ši prevencija dar skirstoma į specialiąją ir nespecialiąją tretinę prevenciją. Pirmoji skirta neleisti, kad individas pakartotinai darytų tą pačią nusikalstamą veiką, o nespecialioji – orientuota į bet kokią kitą nusikalstamą veiką. Būtent tretinė prevencija turi daryti ne „gerus kalinius“, ne žmones „plaukiančius“ prieš sistemą, o stengtis resocializuoti nusikaltimus padariusius asmenis, grąžinti juos į visuomenę.

Labai geru tretinės prevencijos pavyzdžiu Lietuvoje yra psichologinio ir profesinio konsultavimo ir profesinio mokymo priemonė⁶⁴. Šia priemone stengiamasi parengti nuteistuosius ir asmenis, paleistus iš laisvės atėmimo vietų, vėl integruotis į visuomenės gyvenimą. Tokiu būdu siekiama suteikti visą reikalingą informaciją bei patenkinti visus poreikius susijusius su nuteistųjų asmenų išsilavinimu. Nuteistieji gali baigti mokyklą, įgauti labai svarbių profesinių įgūdžių ar net specialybę, pavyzdžiui: suvirintojo, staliaus, baldžiaus ir pan. Tai labai gera priemonė motyvuoti nuteistuosius, nes jie gali reabilituotis, lengviau grįžti į visuomenę, susirasti darbą bei atitolti nuo nusikaltimais grįsto kelio.

---

⁶³ LR Vyriausybės nutarimas dėl Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos 2010–2012 metų įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo. Paskelbta: Žin.2010, Nr. 31-1433;

⁶⁴ LR Vyriausybės nutarimas dėl nuteistųjų ir asmenų, paleistų iš laisvės atėmimo vietų, Socialinės adaptacijos 2004–2007 metų programos patvirtinimo. Paskelbta: Žin., 2004, Nr. 23-709;

Taip pat yra išskiriami ir prevencijos tipai (universalus, atrankinis, tikslinis⁶⁵).

- Universalios prevencijos priemonės skiriamos visai visuomenei, tiek bendroms, tiek specifinėms visuomenės grupėms. Dažnai tokios priemonės gali būti naudojamos be profesinio patarimo ar pagalbos. Nauda kiekvienam yra svarbesnė už riziką bei kainą. Universalios prevencijos pavyzdžiai gali būti saugos diržų naudojimas, sveika mityba, nerūkymas, imunizacija. Universali prevencija skiriama bendrajai populiacijai (pvz., mokiniam), siekiant stiprinti visuomenės sveikatą ir užkirsti kelią narkomanijai. Universalios prevencijos priemonės gali būti tokios: visuomenės informavimo apie narkotinių medžiagų keliamą pavojų sveikatai kampanijos, mokykloje rengiamos narkotikų prevencijos programos, įvairios bendruomeninės iniciatyvos bei įspėjamieji užrašai apie alkoholio bei tabako vartojimo žalą.

- Atrankinė prevencija taikoma tuomet, kai individas yra grupės, kurios rizika susirgti kokia nors liga yra didesnė nei vidutinė, narys. Tokios grupės nustatomos remiantis amžiaus, lyties, užsiėmimo ar šeimos istorijos kriterijais. Tikslinė prevencija yra skirta rizikos veiksnių jau turintiems asmenims, t. y. tiems, kurių būklė ar situacija gresia, kad liga išsivystys ateityje. Atrankinė prevencija taikoma rizikos grupėms ar tam tikroms gyventojų grupėms. Atrankine prevencija siekiama sumažinti rizikos veiksnių įtaką ir užkirsti kelią narkomanijai ugdant asmenų stipriąsias savybes bei lavinant gyvenimo įgūdžius.

- Tikslinės prevencijos tikslas – identifikuoti individus, kurie turi ankstyvųjų probleminio elgesio požymių, ir taikyti tokiems asmenims specialias priemones, kurios padėtų užkirsti kelią tolesnėms problemoms. Tikslinė prevencija taikoma tiems jauniems žmonėms, kurie jau yra pradėję vartoti narkotikus arba elgiasi taip, kad juos galima įtarti vartojant narkotikus, tačiau kurie dar neatitinka formalių diagnostikos kriterijų, kuriais remiantis nustatomas narkotinių medžiagų vartojimo sutrikimas, reikalaujantis specialaus gydymo.⁶⁶ Vaizdingiau viskas pateikiama žemiau pateiktoje lentelėje. Šiuo atveju naudojama labai konkreti narkotikų vartojimo ir narkomanijos prevencija kaip modelis iliustruoti pagrindinius prevencijos tipus (žr. 2 lentelę). Tai taip pat įžanga į sekančią darbo potemę apie nusikalstamumo prevencijos tikslus.

2 lentelė. Prevencijos tipai su pavyzdžiais⁶⁷.

Tipo pavadinimas	Tikslinė grupė	Tikslas	Iniciatyvos
Universalus	Visi mokiniai	Vartojimo pradžios prevencija	Gyvenimo įgūdžių mokymas, sveikatos ugdymas/stiprinimo

⁶⁵ BULOTAITĖ L. Narkotikai ir narkomanija, iliuzijos ir realybė; Vilnius: Tyto alba; 2004; p.135

⁶⁶ BULOTAITĖ L. Narkotikai ir narkomanija, iliuzijos ir realybė; Vilnius: Tyto alba; 2004; p.175

⁶⁷ TAMOŠAITYTĖ D. Narkomanijos prevencija bendruomenėje; www.sdtsc.lt/get.php?f.339

			programos mokyklose
Atrankinis	Jauni žmonės, turintys rizikos veiksnių	Vartojimo pradžios prevencija	Konkretūs veiksmai akcentuojant rizikos bei apsauginius veiksnius
Tikslinis	Jauni narkotikus vartojantys žmonės	Vartojimo prevencija, probleminio ir žalingo vartojimo prevencija	Individualios ar mažų grupių programos, parengtos atsižvelgiant į individualius poreikius

3.2. Nusikaltimų prevencijos iniciatyvos ir tikslai

Kiekviena iš išvardintų rūšių turi savo tikslus. Tikslas – tai pageidaujamas veiklos rezultatas, tai, ko galiausiai siekiama organizuojant ir vykdant bet kokią veiklą. Tikslas prevencijoje atlieka keletą svarbių funkcijų:

1. Jis svarbus organizuojant veiklą. Kai žinome savo tikslus, galime aiškiau ir lengviau numatyti kelius juos pasiekti. Lengviau apibrėžiame reikiamas priemones;
2. Jis įprasmina veiklą. Prevencinė veikla yra labai sudėtingas mechanizmas, susidedantis iš daugelio etapų ir atskirų veiksmų, tarp kurių neretai galima pasiklysti. Būtent tikslas įprasmina visą veiklą bei atsako į klausimą, kam tai darome.
3. Jis turi ir psichologinę reikšmę. Turėdami tikslą mes galime motyvuotis patys bei motyvuoti su mumis dirbančius žmones. Stimulai leidžia žmogui tobulėti ir skintis kelią link galutinio tikslo.

Kaip pavyzdys gali būti vagysčių iš parduotuvių prevencija. Priežastys, skatinančios visuomenės narius dalyvauti šiame projekte gali būti pačios įvairiausios (gyventojų, parduotuvės savininko, policininko, socialinių darbuotojų), tačiau bendras tikslas juos vienija. Tik noras mažinti vagysčių skaičių iš parduotuvių apjungia visuomenės narius, nors jų interesai ir yra skirtingi. Bendroji nusikaltimų prevencija skiria šiuos tikslus:

1. Apsaugoti dar nenusikaltusius asmenis. Šio tikslo turinį sudaro veiksmai, priemonės ir programos socialiai orientuoti asmenis, jų užimtumo problemų sprendimas, pragyvenimo šaltinio paieškos bei kitos. Šiuo tikslu siekiama sukurti „gerovės“ valstybę, kurioje žmonės būtų patenkinti savo užimama socialine padėtimi, nevirtų aistros tarp skirtingo dydžio pajamas gaunančių asmenų ir iki minimumo būtų sumažinti tarpasmeniniai konfliktai;
2. Asmenybės ugdymas. Šiuo tikslu bandoma paruošti žmones neigiamiems reiškiniams bei socialinėm problemom. Paruošti taip, kad nei vienas nebūtų užmirštas, visi žinotų, kur gali kreiptis pagalbos, kiek ir kokią pagalbą gaus ir pan.;

3. Lavinti įgūdžius atsispirti socialiniam spaudimui elgtis tam tikru būdu.
4. Silpninti egzistuojančių rizikos veiksnių poveikį. Šis tikslas suponuoja, kad rizikos veiksnių apsuptyje (nedarni, į konfliktus linkusi šeima, į nusikaltimus linkę draugai) žmogus negali atitrūkti nuo savo prigimties ir įprastų dalykų, todėl vargiai pasikeis ir pasuks deviaciniu keliu. Susilpninus rizikos veiksnius galima pradėti skiepyti naujas vertybes;
5. Padėti surasti, išmokti naujų įgūdžių. Mokymosi procesas yra būdas keliauti pirmyn, o ne stovėti vietoje. Visuomenė suinteresuota, kad asmuo rastų tinkamą ir socialiai orientuotą kelią gyvenime bei būtų naudingas tai pačiai visuomenei.
6. Resocializacija. Svarbu, kad asmuo grįžtų į visuomenę, o ne būtų atskalūnas. Atitolęs nuo visuomenės žmogus negali tinkamai integruotis, vėl yra pastūmėjamas į rizikos grupes ir neišvengiamai susiduria su pakartotine deviacija.⁶⁸

Toliau nagrinėjami šaltiniai, iš kurių kyla minėti prevencijos tikslai. Pirmas ir bene svarbiausias šaltinis – gyventojai ir jų nuomonė. Gyventojų kriminologinės apklausos parodo jų nuomonę apie kriminogeninę situaciją ir leidžia nusikaltimų kontrolės subjektams spręsti, kada ir kaip pradėti prevencinius projektus. Galiausiai gyventojai, gyvenantys konkrečioje teritorijoje, susiduriantys su specifiniais nusikaltimais ir gali patys pasiūlyti jiems atrodančius veiksmingiausias prevencijos būdus tikslams pasiekti. Statistiškai mums gali atrodyti, kad nusikalstamumas tam tikrame rajone auga, plečiasi, daugėja nusikalstamų veikų, tačiau tik ten gyvenantys žmonės gali pasakyti, kaip yra iš tikrųjų.⁶⁹ Galbūt tas prieaugis būdingas tik teisėsaugos institucijomis ir atsispindi tik jų darbe, o gyventojų nuomonė dažnai būna tiesiog subjektyvi. Tarkim, kad darbo kokybė pagerėjo, todėl sulaikoma vis daugiau asmenų, pradedama vis daugiau bylų, bet ten gyvenantis žmogus mums gali tiksliau atsakyti į šį klausimą. Egzistuoja ir latentinė nusikalstamumo dalis. Jei policija užregistravo daugiau veikų, tai nereiškia, kad jų padaugėjo – galbūt tiesiog sumažėjo latentinis nusikalstamumas. Taigi, būtent gyventojai gali tiksliai ir aiškiai nusakyti kriminogeninę situaciją, todėl jų keliami prevencijos tikslai yra bene svarbiausi, tačiau ne svariausi.

---

⁶⁸ BULOTAITĖ L. Narkotikai ir narkomanija, iliuzijos ir realybė; Vilnius: Tyto alba; 2004; p.140

⁶⁹ Pagal LR VRM Viešojo saugumo politikos departamento 2011-02-02 skelbtas apklausas (www.vrm.lt): Pagrindinis informacijos šaltinis apie viešąjį saugumą vis dar lieka televizija, kuri turi nemažą įtaką ir gyventojų požiūriui į policiją, ir saugumo jausmo vertinimui. Lyginamuoju laikotarpiu (2005 – 2010 m.) išaugo saugiai savo gyvenamojoje vietovėje besijaučiančių žmonių dalis. Taip pat išaugo policijos darbo ir policijos pareigūnų, su kuriais gyventojai asmeniškai turėjo reikalų, vertinimas. Lietuvos gyventojai svarbiausiomis nurodė skirtingas problemas šalies lygiu ir jiems asmeniškai. Nusikaltimų problemą prie svarbiausių priskyrė 14 proc., o prie jiems asmeniškai svarbių – tik 3 proc. gyventojų. Lyginant pastarųjų šešerių metų tyrimo duomenis, matyti, kad nuo 47 proc. iki 58 proc. išaugo saugiai savo gyvenamojoje vietovėje besijaučiančių gyventojų dalis. Pastebėta tendencija, kad saugumo jausmo vertinimui turi įtakos amžius ir lyties faktoriai. Saugiau jaučiasi vyrai nei moterys; saugiausiai jaučiasi jauniausi (15–19 m.), o nesaugiausiai – vyriausi (60–75 m.) apklaustieji.

Dar vienas šaltinis – politinių partijų, nevyriausybinių organizacijų iniciatyva. Šios dvi organizacijų rūšys daro gan ženklią įtaką Vyriausybei bei įstatymų leidėjui. Politinės partijos atkreipdamos dėmesį į tam tikrą nusikaltimų rūšį, paversdama ją prioritetine savo programoje vienaip ar kitaip įtakoja pasikeitimus prevencijos ir kontrolės sistemose. Bet tai įmanoma tik patekus į valdančią daugumą keisti Vyriausybės bei įstatymo leidėjo programą įtraukiant prevencijos ir kitokias priemones nukreiptas į nusikalstamumo mažinimą. Tiek politinių partijų, tiek nevyriausybinių organizacijų tikslai nusikaltimų prevencijos atžvilgiu yra vienodi, skiriasi tik galimas pasiektas rezultatas bei poveikis visuomenei. Renkami į LR Seimą kandidatai neretai skambiais šūkiiais kalba apie kovą su korupcija, pedofilija ar bet kokia kita nusikalstama veika⁷⁰, kuri tuo metu būna aktualiausia visuomenės daugumai, bet realūs veiksmai pasiekiami tik tuo atveju, jei atėję į valdžią jie sugeba gauti finansavimą ir patvirtina prevencines programas. Prieš priimant sprendimus reikia nemažai laiko apie juos galvoti, apsvarstyti, tačiau nesubrendusios demokratijos valstybėse dažniausiai skambūs žodžiai tokiais ir lieka. Kaip ten bebūtų, tai yra vienas iš prevencinių tikslų šaltinių, nors kartais įtakotas netinkamų interesų.

Priešpaskutinis šaltinis – pavieniai nusipelnę asmenys, mokslo institucijos kaip prevencinės veiklos iniciatoriai. Svarbiausias prevencinių projektų gyvavimo klausimas – finansavimas. Vien dėl tos priežasties, atsiradus tinkamam finansavimui iš fizinių asmenų ar specialių fondų skirtų kovai su nusikalstamumu, prevencinės programos įgyja galimybę veikti. Religinės bendruomenės steigia tokius fondus moraliniais sumetimais, nusikaltimų aukos – siekdamos išvengti naujų nusikalstamų veikų, verslininkai – siekdami sustiprinti savo įtaką teisėsaugos institucijoms. Įsteigtas fondas turi savo tikslus bei prerogatyvines sritis – tai ir tampa prevencijos programos pagrindiniais tikslais.

Paskutinis šaltinis – žiniasklaida. Vakarų pasaulyje, kur egzistuoja „baltoji spauda“ žiniasklaidos iškeltos problemos dažniausiai sukelia atgarsių ir daro realią įtaką tiek baudžiamajai politikai, tiek nusikaltimų prevencijai ir kontrolei. Lietuvoje, kur pagrinde egzistuoja „geltonoji spauda“, kurią daug įtakoja politiniai žaidimai, baudžiamoji politika neretai krypsta ne visai teisingomis kryptimis. Užtenka žiniasklaidai paeskaluoti kokią visai nereikšmingą istoriją ir tuojau pat prevencijos keliuėjusi baudžiamoji prevencija tampa

---

⁷⁰ Prasidejus politinėm kompanijom į savivaldybių tarybas, į Seimą ar į Europos parlamentą ne vienas politikas griebiasi labiausiai žiniasklaidos eskaluojamų ir laikinai žmonėm parūpusių temų: <http://kantas.net/2010/07/09/tv3-r-paksas-ir-v-uspaskich-ruosiasi-kovai-pries-nusikalstama-klana-pedofilu-sistema-lietuvoje/>
<http://www.lkdp.lt/programa/36-jungtins-partijos-tvyns-sjunga-lietuvos-krikionys-demokratai-bendrijos-lietuvos-krikionys-demokratai-programa.html>

represiniu aparatu, kuris mato tik vieną kelią – be ribų griežtinti sankcijas.⁷¹ Žiniasklaidai pradėjus domėtis vienomis ar kitomis bylomis, jos netrukus imamos nagrinėti teisme skubos tvarka, papildomai susilaukia visuomenės dėmesio ir protestų, o galiausiai (gal net prevenciniais sumetimais) bausmė neretai būna didesnė nei žiniasklaidos nepastebimais atvejais.⁷² Žiniasklaida gali ilgamečius nusikaltimų prevencinius planus pakeisti per vieną dieną į griežtus represinius, tačiau atvirkštinis procesas yra itin retas bei nesulaukiantis daugiau visuomenės dėmesio, todėl kaskart reikia su nerimu laukti vis naujų straipsnių.

Visi aukščiau išvardinti šaltiniai yra tik maža dalelė to, kas pradeda nusikalstamumo prevencijos procesą, bet viena reikšmingiausių. Šie šaltiniai daro tiesioginę įtaką nusikaltimų kontrolės subjektams, kurie rengia nusikaltimų prevencijos programas, priemonių visumą, inicijuoja teisės aktų leidybą, o galiausiai ir paskirsto biudžeto lėšas nusikaltimų prevencijai. Kaip matome, priežastys kurti nusikaltimų prevencijos tikslus yra skirtingi, tačiau visi susiveda į vientisą visumą – nusikaltimų prevenciją plačiąja prasme. Nepaisant skirtingų stimulų, motyvų – visi suinteresuoti asmenys stengiasi, kad nusikalstamų veikų mažėtų arba jos visai išnyktų. Toliau darbą tęsime prevencijos tikslų įgyvendinimo programų ir priemonių aptarimu.

3.3. Nusikaltimų kontrolės lygmenys

Nusikaltimų prevencijos teisinio reglamentavimo procese, apimančiam nusikaltimų prevencijos priemonių bei programų kūrimą ir įgyvendinimą, dalyvauja tam tikri subjektai. Pagal galių pobūdį ir funkcijų ypatumus nusikaltimų prevencijos ir kontrolės subjektų sistemą sudaro: valdymo subjektai, subjektai tiesiogiai dalyvaujantys nusikaltimų prevencijoje ir kontrolėje ir kiti subjektai, dalyvaujantys nusikaltimų prevencijoje ir kontrolėje.

Valdymo subjektai. Į šį sąrašą patenka LR Prezidentas, LR Vyriausybė, LR Seimas. Šie trys valdymo subjektai tiesiogiai nedalyvauja nusikalstamumo kontrolėje, bet ją formuoja, siūlo ir priima pataisas įstatymų projektuose bei programose skirtose kontroliuoti nusikalstamumą Lietuvoje. LR Prezidentas nusikaltimų prevencijos ir kontrolės procese dalyvauja paveikdamas įstatymų leidybos procesą, skirdamas į pareigas vadovus, valstybės pareigūnus (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 118 str., etc.: “Generalinį prokurorą skiria ir

---

⁷¹[http://www.15min.lt/naujiena/augintiniai/ivykiai/suneli-pipira-nuzudes-s.beniukas-neisvengs-kalejimo-
nuotraukos-172-72480](http://www.15min.lt/naujiena/augintiniai/ivykiai/suneli-pipira-nuzudes-s.beniukas-neisvengs-kalejimo-nuotraukos-172-72480)

⁷²<http://www.15min.lt/naujiena/augintiniai/ivykiai/uz-ziauru-suns-nuzudyma-svelni-bausme-172-131871> Tai pat žiaurus šuns nužudymas, tik šį kartą papjaunant peiliu, o ne numetant nuo tilto. Nuteistasis taip pat buvo neblaivus, tik neturėjo teistumo. Pirmu atveju nužudymas įvykdytas 2009 lapkričio 14 dieną, o nuosprendis paskelbtas tų pačių metų lapkričio 23 dieną. Tyrimas ir teismo posėdžiai įvyko per 9 dienas, nors nusikaltimas padarytas šeštadienį. Antru atveju, kai aplinkybės buvo sužinotos irgi tą pačią dieną – bylą tęsėsi beveik tris mėnesius... Pirmu atveju asmuo buvo nuteistas 8 mėnesius pataisos darbų namuose, o antru – 100 valandų viešųjų darbų per 5 mėnesius. Vienas iš skirtumų, kurį galima išvelgti – žiniasklaidos spaudimas teismui.

atleidžia Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu“) bei atlikdamas kitas valstybės vadovo funkcijas. Aktualiesnis pavyzdys būtų šiuo metu LR Prezidentės pateiktas LR Seimui Korupcijos prevencijos įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas. LR Seimas, priimdamas atitinkamus teisės aktus, formuoja bendrą valstybės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės politiką, vykdo parlamentinę kontrolę. LR Vyriausybė rengia ir tvirtina nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos įgyvendinimo priemonių planą, atskirų nusikalstamų reiškinų prevencijos bei kontrolės programas ir vykdo priemones pagal atskiras aktualiausias nusikalstamumo sritis, svarsto kiekvienos prevencinės priemonės biudžetą. LR Vyriausybė, įgyvendindama programą, vertina priemonių veiksmingumą, nustato prevencinės veiklos prioritetus. LR Vyriausybę sudarančios ministerijos taip pat nemažai prisideda prie įstatymo leidybos ir teikia savo iniciatyvas. Šiuo metu aktuali yra Nacionalinė smurto prieš vaikus ir prevencijos ir pagalbos vaikams 2011-2015 metų programa, kurią įsakymu patvirtino LR socialinės apsaugos ir darbo ministras. Apskričių viršininkai ir savivaldybių institucijos rengia, koordinuoja ir vykdo programas bei priemones savo teritorijoje.

Subjektai, tiesiogiai dalyvaujantys nusikaltimų prevencijoje ir kontrolėje bei kiti subjektai, dalyvaujantys nusikaltimų prevencijoje ir kontrolėje yra šie: teismai, teisėsaugos ir teisingumo institucijos (vykdo visuomenės saugumo užtikrinimo ir viešosios tvarkos apsaugos, valstybės sienos apsaugos, operatyvinės veiklos, teisingumo vykdymo, bausmių ir baudžiamojo poveikio priemonių teisės pažeidėjams vykdymo, nusikaltusių asmenų resocializacijos bei kitas funkcijas), ministerijos (atlieka savo tiesiogines funkcijas bei pareigas: nedarbo mažinimo, užimtumo didinimo, narkomanijos prevencijos, teisinio švietimo, pilietinės visuomenės ugdymo, sąlygų įgyti išsilavinimą ir profesinę kvalifikaciją užtikrinimo ir kt.).

Kitais tiesiogiai dalyvaujančiais subjektais gali būti įvardijami Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras⁷³, Šaulių sąjunga ir policijos rėmėjų organizacijos, aukštosios mokyklos, mokslinių tyrimų įstaigos ir daugelis kitų. Šių institucijų veikla dažniausiai apima mokslinius tyrimus, prevencijos programų iniciavimą, informacijos teikimą kitiems nusikalstamumo prevencija besidominantiems subjektams. Toliau aptarsime nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programas bei priemones inicijuotas aukščiau išvardintų institucijų.

4. Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos bei priemonės

Šiame skyriuje aptariamos nusikaltimų prevencijos ir kontrolės Lietuvoje sistemos sudedamosios dalys, jų teisinis reguliavimas bei tokių sistemų naudingumas.

---

⁷³ www.nplc.lt

Pradėsime nuo programų ir jas sudarančių priemonių sąvokų aptarimo bei būdų nusikalstamumui riboti. Priemonė – tai nusistovėjęs veiksmų kompleksas, skirtas tam tikram tikslui pasiekti. Nusikalstamumo prevencijos priemonės – tai tam tikri veiksmai, kurių imamasi norint sumažinti nusikaltimų skaičių arba riboti atitinkamas nusikalstamas veikas.⁷⁴ Lietuvoje tokios priemonės pavyzdžiu yra Policijos departamentui prie LR VRM skirtas įpareigojimas sukurti interneto svetainę vaikams; skleisti saugios kaimynystės idėjas ir skatinti gyvenamųjų vietovių bendruomenes steigti saugios kaimynystės grupes⁷⁵ ir pan.

Priemonė – tai tik prevencijos vienetas. Kitaip sakant, tai tik vienas iš būdų prevencijos tikslams pasiekti⁷⁶. Kovodami su nusikalstamumu arba bent jau bandydami jį sumažinti, sudaryti geresnes sąlygas visuomenei ir pagalba telkiamasi ne viena, o kelios ar net keliolika tokių priemonių. Prevencijos priemonių visuma ir sudaro prevencijos programą. Prevencijos priemonės pavyzdys gali būti: priemonės nepilnamečių laisvalaikio gerinimui, teisinis švietimas, teisėsaugos institucijų papildomas dėmesys, patruliavimas, kontrolė; o prevencijos programos pavyzdys – Nepilnamečių justicijos programa 2009-2013 metams.

Programos reikalingumas susijęs su bendrais kiekvienos iš priemonių tikslais. Kaip ir asmenų motyvai, jie gali skirtis savo esme, tačiau visas priemonės vienija bendras tikslas. Be to, norėdami kovoti su tam tikru nusikalstamumu, pavyzdžiui, nepilnamečių, turime pasitelkti ne vieną, o keletą priemonių, nes vien uždrausdami veiklą arba vien šviesdami nepilnamečius didelių rezultatų nepasieksime. Kaip ir su bet kokia rimtesne problema, su nusikalstamumu reikia kovoti kompleksinėmis priemonėmis. Visos priemonės ir programos tampa bevertėmis, jei jos nėra ekonomiškai naudingos.⁷⁷ Juk iš principo galima pastatyti prie kiekvieno rizikos grupėje esančio žmogaus po auklėtoją ir policininką, tačiau tai ekonomiškai nenaudinga.

Taigi, ekonominė nauda yra neatskiriama nuo prevencijos programos. Jei išleidę tam tikrą kiekį pinigų negausime jokios naudos arba sumažinsime žalą menkesne išraiška nei išleisime jos prevencijai – tai bus visiškai ekonomiškai nenaudinga. Skandinavijos šalyse⁷⁸ teisėsaugos institucijos prieš pradėdamos kriminalinį persekiojimą turi numatyti, kiek išteklių tam bus išleista ir nustatyti, ar apsimoka ieškoti veikos kaltininko ar vis dėl to geriau tiesiog nukentėjusiajam atlyginti nuostolius. Pavyzdžiui, iš švedo sandėliuko pavagiamas dviratis.

⁷⁴ JUSTICKIS V. Kriminologija II, LTU, 2004; 30psl.

⁷⁵ LR Vyriausybės nutarimas dėl Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos 2010–2012 metų įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo. Paskelbta: Žin.2010, Nr. 31-1433

⁷⁶ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, LKI, 2000.

⁷⁷ Mažiau išsivysčiusios šalys stengiasi taikyti tokius prevencinius metodus, kurie su mažiausiomis sąnaudomis duoda daugiausiai naudos. Taip yra todėl, kad tokiu būdu pasiekiamas didžiausias išleistų pinigų efektyvumas trumpame laike.

⁷⁸ Norvegijos baudžiamasis kodeksas.

<http://legislationline.org/download/action/download/id/1690/file/c428fe3723f10dcbcf983ed59145.htm/preview>

Dviračio vertė yra kur kas mažesnė nei teisėsaugos institucijų darbo valandų kaina tiriant tokį įvykį, todėl valstybei kur kas labiau apsimoka sumokėti kompensaciją ir nepradėti proceso.⁷⁹

Sunkumai vertinant prevencijos priemonės veiksmingumą išplaukia iš to, kad nelengva įvertinti žalą, ypač nematerialinę, kurios pavyks išvengti taikant veiksmingą priemonę.

Nors yra manoma, kad bet kokia prevencijos priemonė yra gera, tačiau mokslininkai tyrė JAV ir Kanados taikytas prevencijos priemones priėjo penkių išvadų:⁸⁰

1. Egzistuoja finansiškai veiksmingi investavimo į nusikaltimų prevenciją būdai. Jie duoda daug naudos kaip prevencijos būdai bei sutaupo labai daug mokesčių mokėtojų lėšų. (pvz., vienas doleris duoda dvylika dolerių pelno)
2. Egzistuoja ir blogos investicijos. Jos paveikia žmones, daro prevenciją veiksmingą, tačiau kainuoja pernelyg daug, kad apsimokėtų jas tęsti.
3. Yra programų, kurios nors daro tik nedidelį poveikį nusikalstamumui, tačiau vis tiek yra finansiškai naudingos. (pvz., recidyvo programos poveikis vos 20-30%, tačiau niekas nesiginčija, kad užkardytas recidyvas, net ir menkai, atsiperka)
4. Kiekvienos programos finansinis veiksmingumas turi būti įvertintas. Taip, mes galime beatodairiškai kurti prevencijos priemones ir programas, bet negalime jų priimti neatsižvelgę į finansinę naudą. Prevencija naudos neduos, jei per daug kainuos.
5. Kompleksinis programų taikymas. Tai kas jau buvo minėta anksčiau. Negalima išleisti vienos priemonės ir laukti rezultatų. Norint pasiekti gerų ir aiškių tyrimams rezultatų reikia taikyti kelias priemones vienu metu, nes tik kartu jos taps veiksmingos. Taip pat nereiktų užmiršti ir to, kad vienos priemonės yra pigios, tačiau jų poveikis yra ilgalaikis, o kitos gali būti labai brangios ir poveikis pasireikš greitai. Žinoma, nereikia apsigauti, nes gali būti ir atvirkščiai. Kaip ten bebūtų, svarbu labai gerai ir nuodugnai išstudijuoti kiekvienos programos plusus ir minusus, o ne nerti stačia galvą vos sugalvojus naują būdą užkardyti nusikalstamumą.

4.1. Lietuvos nusikaltimų prevencijos strategija

Lietuvoje dar 1992 metais kriminologų buvo parengta ir Vyriausybės aprobuota nacionalinė nusikalstamumo kontrolės koncepcija⁸¹. Pagal šią koncepciją įgyvendinamos įvairios programos, skirtos kovai su nusikalstamumu. Strateginė šios politikos kryptis – ne tolesnis

---

⁷⁹ Norvegijos baudžiamasis kodeksas.

<http://legislationline.org/download/action/download/id/1690/file/c428fe3723f10dcbcf983ed59145.htm/preview>

⁸⁰ JUSTICKIS V. Kriminologija. II dalis Vilnius: LTU, 2004; p.33

⁸¹ LR Vyriausybės nutarimas Nr.313 dėl nusikalstamumo kontrolės Lietuvoje koncepcijos (Išgalioja 1992.04.30)

bausmių griežtinimas ir ne naujų veikų kriminalizavimas, bet nusikalstamumo, jo priežasčių bei sąlygų prevencijos nacionalinės sistemos sukūrimas⁸². Prioritetinis dėmesys skirtinas ankstyvajai – vaikų ir jaunimo nusikalstamumo prevencijai; strateginė kryptis – nusikalstamumo priežasčių bei sąlygų šalinimas socialiniame gyventojų sektoriuje, jų užimtumo bei buities problemų sprendimas.

Darbai aktualų laikotarpį laikysime pastarąjį dešimtmetį, kai veikia valstybės ilgalaikės raidos strategija. Nors sakoma, kad turime mokytis iš istorijos ir nedaryti tų pačių klaidų, bet šio darbo autoriaus nuomone nepriklausomoje Lietuvoje nusikaltimų prevencijos svarbiausi, kertiniai akmenys sudėti tik per pastarąjį dešimtmetį. 2002 metais Seimas savo nutarimu patvirtino Valstybės ilgalaikės raidos strategiją. Jos tikslai turėtų būti pasiekti per 15 metų. Ši ilgalaikė strategija buvo kuriama tam, kad mūsų valstybė galėtų pasivyti likusias pažangias ES valstybes bei atsižvelgiant į Europos Sąjungos Lisabonos viršūnių tarybos išvadas. Šiam darbui strategija aktuali tuo, kad joje šalia kitų svarbių visuomenei sričių didelis dėmesys skiriamas nusikalstamumo sumažinimui ar net visiškam užkardymui, jų pradmenys buvo sudėti 1992 metų nacionalinėje nusikalstamumo kontrolės koncepcijoje. Anot strategijos, ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas vidaus viešajam saugumui.⁸³

Pagrindinės asmens ir visuomenės saugumo plėtojimo kryptys:⁸⁴

1. apsaugoti asmens teises bei teisėtus interesus nuo nusikalstamų pasikėsinių, įgyvendinant veiksmingą valstybės nusikaltimų kontrolės ir prevencijos politiką, didesnę dėmesį skiriant nusikaltimų prevencijai ekonominėmis, socialinėmis, švietimo ir kitomis priemonėmis;
2. kurti naują nusikaltimų kontrolės ir prevencijos sistemos modelį, kurį taikant bus sudarytos galimybės nuosekliai ir kompleksiškai šalinti esmines nusikaltimų priežastis bei sąlygas ir racionaliai naudoti tam skiriamus išteklius: didinti savivaldybių vaidmenį kuriant saugią gyvenamąją aplinką; asmens ir visuomenės saugumo problemoms spręsti pasitelkti visuomenę, nevyriausybinės organizacijas; perimti teigiamą tarptautinę patirtį pritaikant ir įdiegiant Lietuvoje kitose šalyse taikomas nusikaltimų kontrolės ir prevencijos formas;
3. siekiant pažaboti organizuotą nusikalstamumą, imtis priemonių griauti organizuotų nusikalstamų struktūrų neteisėtai sukauptą ekonominį potencialą. Užtikrinti

---

⁸² DAPŠYS A. Kriminologinis nusikalstamumo situacijos Lietuvoje vertinimas. Prognozės ir prevencijos galimybės; Teisės problemos. Vilnius: 1998. Nr.3-4

⁸³ Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa (Patvirtinta LR Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimu Nr. IX-1383)

⁸⁴ Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa (Patvirtinta LR Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimu Nr. IX-1383)

tarptautinius standartus atitinkančią pinigų plovimo prevenciją. Stiprinti liudytojų ir nukentėjusiųjų apsaugos sistemą. Nuolatinį dėmesį skirti kovai su tarptautiniu organizuotu nusikalstamumu, aktyviai dalyvauti tarptautinėse kovos su organizuotu nusikalstamumu operacijose;

4. įgyvendinti radikalias korupcijos prevencijos priemones, kompleksiškai šalinti šio reiškinio priežastis – tobulinti nacionalinę įstatymų bazę, atliekant teisės aktų suderinimo su ES teisės aktais procedūras. Svarbus vaidmuo šioje srityje teks atitinkamai finansuojamai Nacionalinės kovos su korupcija programai įgyvendinti;
5. įkurti tarptautinius standartus atitinkančią civilinės saugos ir gelbėjimo instituciją, galinčią veiksmingai organizuoti ekstremalių situacijų valdymą ir patenkinti visuomenės poreikius šioje srityje – užtikrinti reikiamą skubią pagalbą žmogui gaisro, pramoninės avarijos ar kitos nelaimės atveju. Pagal galimybes plėtoti pajėgumą, kuris leis Lietuvai prisidėti prie stichinių nelaimių ir didelių pramoninių avarijų užsienio šalyse padarinių likvidavimo, įskaitant humanitarinę bei gelbėjimo pagalbą, kai to prašys užsienio partneriai. Plėtoti krizių stebėsenos ir valdymo sistemą;
6. skatinti visuomenės saugumo ir viešosios tvarkos užtikrinimo institucijų veiklos veiksmingumą: tobulinti šių institucijų valdymo ir veiklos metodus, tarpusavio ryšius, santykius su kitomis valstybės ir savivaldybių institucijomis bei gyventojais; plėtoti dvišalį ir regioninį bendradarbiavimą, aktyviai dalyvauti tarptautinių visuomenės saugumo organizacijų veikloje; užtikrinti tinkamą policijos ir kitų visuomenės saugumo ir viešosios tvarkos užtikrinimo institucijų materialinį, techninį ir informacinį aprūpinimą; kurti pareigūnų mokymo ir kvalifikacijos kėlimo sistemą, leidžiančią racionaliai panaudoti žinybinių, kitų mokslo bei studijų institucijų turimą potencialą ir perimti teigiamą pareigūnų rengimo Europos bei kitose užsienio šalyse patirtį.

Nacionalinėje prevencijos programoje numatytos šešios kryptys yra labai abstrakčios. Jos iš tikrųjų nieko konkretaus nenurodo. Vienintelės aktualesnės mintys yra apie civilinės saugos ir gelbėjimo instituciją bei visuomenės saugumo ir viešosios tvarkos institucijų veiklos veiksmingumą. Nėra apsibrėžiamos jokios konkrečios kryptys, – iš esmės kalbama apie nusikalstamumą bendrąja prasme. Kadangi tai yra vienas pagrindinių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistemą reglamentuojančių dokumentų, kryptys turėtų suponuoti esmines nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės gaires, tačiau to nėra. Džiugu, kad užsiminta apie ES ir kitų tarptautinių teisės aktų derinimą, tačiau neužsimenama, kokios

valstybės nusikaltimų prevencijos modelis būtų taikomas Lietuvoje, ar jis būtų veiksmingas.

Iš šios strategijos analizės galima padaryti tik tokias išvadas:

1. Lietuvoje nusikalstamumas yra nemenka problema, todėl ją reikia spręsti;
2. Daugiausiai dėmesio reikia kreipti į viešąjį saugumą;
3. Sudarant nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistemą reikia atsižvelgti į ES ir kitus tarptautinius teisės aktus, remtis jais bei pasinaudoti jų sistemų patirtimi;
4. Nereiktų pamiršti korupcijos prevencijos ir skirti jai daug dėmesio;
5. Pažaboti organizuotą nusikalstamumą.

Atsižvelgiant į Nacionalinę nusikalstamumo kontrolės koncepciją bei Valstybės ilgalaikės raidos strategiją, kurios kartu sudaro vientisą visumą, buvo pradėta kurti valstybinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistema. Toliau nagrinėsime šios sistemos pagrindinį dokumentą – Nacionalinę nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programą.

4.2. Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa

Nacionalinę nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programą 2003 metais patvirtino Seimas. Programa grindžiama Nacionalinio saugumo strategijos⁸⁵, nuostatomis kaip specializuotas, nacionalinio saugumo užtikrinimą reglamentuojantis dokumentas. „Programa parengta atsižvelgiant į Jungtinių Tautų Organizacijos dokumentų nuostatas – Vienos deklaracijos dėl nusikalstamumo ir teisingumo: pasitinkant dvidešimt pirmojo amžiaus iššūkius, kurią priėmė Dešimtas Jungtinių Tautų Organizacijos kongresas dėl nusikaltimų prevencijos ir elgesio su nusikaltėliais, vykęs 2000 m. balandžio 10–17 d., ir patvirtino Generalinės Asamblėjos 2000 m. gruodžio 4 d. rezoliucija Nr.55/59, bei į Nusikalstamumo prevencijos ir baudžiamosios teisenos komisijos dešimtojoje sesijoje 2001 m. rugsėjo 6–7 d. sukonkretintą šių nuostatų įgyvendinimo planą; kriminologijos mokslu pagrįstus nusikalstamumo mažinimo būdus; teigiamą atskirų užsienio valstybių (Australijos, Kanados, Suomijos, Švedijos ir kitų) praktiką nacionalinių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės iniciatyvų srityje; nusikalstamumo, jo prevencijos ir kontrolės būklės Lietuvoje analizę.“⁸⁶ Pastaroji citata iliustruoja Lietuvos siekį nebūti uždara valstybe ir integruotis į pasaulinę nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės sistemą. Pagal Lietuvos nusikaltimų prevencijos strategiją, būtent toks tikslas ir buvo iškeltas įstatymui leidėjui (tai aptarėme 4.1. skyriuje). Labai gerai, kad valstybė kurdama nacionalinę nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programą nenukrypo nuo esminių gairių, kuria vieną bendrą sistemą, o ne padrikas, nesusijusias programas ar priemones. Tai, kad remiamasi Švedijos, Suomijos ir kitų valstybių patirtimi rodo įstatymų leidėjo brandą ir supratimą apie

⁸⁵ Nacionalinio saugumo strategija (Priimta LR Seimo, Paskelbta: Žin. 2002, Nr. 56 – 2233)

⁸⁶ Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa (Patvirtinta LR Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimu Nr. IX-1383)

tikrąsias nusikalstamumo apimtis. Skandinavijos šalys puikiai tvarkosi su nusikalstamumo pasekmėmis⁸⁷, rengia daugybę programų kiekvienais metais ir turi labai daug patirties šioje srityje.

„Nusikaltimų prevencija ir kontrolė gali būti sėkminga, jeigu joje aktyviai dalyvauja visi socialiniai subjektai – teisėsaugos institucijos, kitos viešojo administravimo institucijos, savivaldybių institucijos, verslo bendruomenė, visuomeninės organizacijos ir individualūs asmenys. Ši veikla turi būti koordinuota ir remtis mokslu bei praktika pagrįsta valstybės politinių partijų patvirtinta bendra politika. Tokiai politikai nustatyti ir įgyvendinti parengta ši ilgalaikė Programa.“⁸⁸ Kaip jau esame aptarę anksčiau, nusikaltimų prevencija ir kontrolė gali būti trumpalaikė ir ilgalaikė. Lietuva pasirinko sunkesnę kelią, o ne greito poveikio priemonės, nors dėl šio teiginio galima ginčytis. Kas yra ilgalaikė programa? Lietuvoje įstatymų leidėjas bei Vyriausybė rengia programas trim – keturiems metams į priekį. Vienintelė rimtesnė ilgalaikė programa – Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos programa 2010-2016 metams. Tai išties plati ir ilgalaikė prevencijos programa, kurios rezultatus greičiausiai išvysime registruotų nusikalstamų veikų statistikoje ne anksčiau nei 2017-2020 metais. Tai labai drąsus žingsnis ir didelė investicija į nusikaltimų prevenciją, todėl labai smagu, kad sunkiai besiverčianti ir krizę išgyvenanti Lietuvos valstybė tam ryžosi.

Pagrindinis nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos tikslas – sustiprinti nusikalstamumo prevenciją ir kontrolę, išdėstyti ir nustatyti pagrindinius principus, prioritетines sritis, organizacijas, kurios bus įtrauktos į veiklą. Visa tai yra daroma tik tam, kad sumažėtų nusikalstamumas šalyje bei būtų tinkamai panaudojamos tam skirtos lėšos. Dar vienu iš tikslų galime laikyti tinkamą darbuotojų krūvio sudarymą bei darbo laiko išnaudojimą. Be aiškių strateginių tikslų nežinosim, ko reikalauti iš darbuotojų, kurie matys tik priemones, o ne galutinį tikslą, nes ilgalaikė 3-6 metų perspektyva yra dažnai sunkiai suvokiama paprastam valstybės tarnautojui ar statutiniam darbuotojui.

Atsižvelgdama į nusikalstamumo tendencijas (kurias aptarėme 1 skyriuje), valstybė imasi tam tikrų politinių kryptų, kad sumažintų nusikalstamumą. Tokios kryptys reikalingos tam, kad galima būtų suprasti, ką valstybė yra pasiruošusi daryti, o ko ne, siekiant sėkmingai įgyvendinti nusikaltimų prevenciją ir kontrolę. Žinoma, išvardintos kryptys jokios apčiuopiamos naudos neduoda, tačiau parodo sritis, kuriose įstatymų leidėjas bei Vyriausybė mato nusikalstamumą skatinančių aspektų. Tokiu būdu pripažįstamos tam tikros probleminės

---

⁸⁷ <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2008/oct/18/prisonsandprobation-norway>

⁸⁸ Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa (Patvirtinta LR Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimu Nr. IX-1383)

sritys, kuriose galima pasitempti bei pasiekti geresnių prevencijos ir kontrolės programos naudingumo rezultatų. Remiantis nacionaline nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa, Lietuva išskiria šias kryptis:

1. ekonominė politika;
2. užimtumo politika;
3. šeimos politika;
4. jaunimo politika;
5. švietimo politika;
6. teisės aktų leidybos politika;
7. baudžiamoji ir bausmių vykdymo politika;
8. bausmę atlikusių asmenų resocializacijos politika;
9. nusikaltimų aukų socialinės teisinės apsaugos politika.

Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės veiklos efektyvumas gali būti užtikrintas tik jei vadovaujamosi nustatytais reikalavimais bei tam tikrais principais. Lietuva išskiria šiuos pagrindinius sėkmingos veiklos principus:⁸⁹

1. pagarbos kiekvieno teisės subjekto teisėms ir laisvėms principas. Žmogaus teisių ir laisvių apsauga yra svarbiausias nusikaltimų prevencijos ir kontrolės tikslas. Žmogaus teisių apsauga negali būti vykdoma pažeidžiant žmogaus teises. Vykdydama nusikaltimų prevenciją ir kontrolę, valstybė gali nustatyti tik tokius apribojimus, kurie suderinami su žmogaus teisėmis ir laisvėmis bei būtini siekiant užtikrinti viešąją tvarką, apsaugoti visuomenę;
2. teisėtumo principas. Visos nusikaltimų prevencijos ir kontrolės priemonės grindžiamos teise. Susilaikoma nuo veiksmų, kurie teisės normų nėra leidžiami;
3. atsakomybės neišvengiamumo principas. Kiekvienas kaltas asmuo turi būti patrauktas atsakomybėn;
4. sistemingumo principas. Tarpusavio ryšys tarp visų poveikio nusikalstamumui sistemos grandžių (tikslai–objektas–subjektas–priemonės) ir sisteminis požiūris į kiekvieną grandį lemia visų sistemos grandžių tinkamą panaudojimą nusikaltimų prevencijai ir kontrolei;
5. aprūpinimo užtikrinimo principas. Efektyvus poveikis nusikalstamumui įmanomas tik esant tinkamam politiniam, organizaciniam, finansiniam, materialiniam, informaciniam, moksliniam, profesiniam užtikrinimui ir palaikymui;

---

⁸⁹ Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa (Patvirtinta LR Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimu Nr. IX-1383)

6. efektyvumo ir ekonominio pagrįstumo principas. Nustatant numatomų vykdyti priemonių ekonominį pagrįstumą, vertinama ne tik poveikio efektyvumas bei priemonės vykdymo išlaidos, bet ir tikėtina jos vykdymo ekonominė nauda. Prioritetas teikiamas ne pigiausioms, bet labiausiai ekonominiu ir efektyvumo požiūriu pagrįstoms priemonėms;
7. visų visuomenės narių dalyvavimo principas. Nusikaltimų prevencija ir kontrolė bus veiksminga tik dalyvaujant visiems visuomenės nariams. Valstybės inicijuojama veikla turi įtraukti visuomenę, o aktyvi visuomenė atitinkamai veikti ir formuoti valstybės politiką;
8. kompleksiško principas. Nusikaltimų prevencija ir kontrolė planuojama kompleksiskai, turi būti veikiami ne atskiri nusikalstamumą lemiantys veiksniai, o visas jų kompleksas. Įtaką kriminogeninę situaciją lemiantiems veiksniams daro ne tik specifinės nusikalstimų prevencijos ir kontrolės priemonės, bet ir pagal kitas valstybinės politikos kryptis įgyvendinamos priemonės. Institucijos, pagal savo kompetenciją priimdamos sprendimus, privalo atsižvelgti ir į bendrus nusikaltimų prevencijos tikslus;
9. planingos veiklos principas. Valstybė vykdo planingą nusikaltimų prevenciją ir kontrolę. Šioje programoje įtvirtinti pagrindiniai uždaviniai įgyvendinami planuojant tikslines programas ir priemones;
10. veiklos lankstumo ir novatoriškumo principas. Nusikalstamumas yra kintantis reiškinys, todėl jo prevencija ir kontrolė turi būti laiku perorientuojama atsižvelgiant į nusikalstamumo pakitimus, jo raidos tendencijas, prognozes. Turi būti nuolat ieškoma naujų poveikio nusikalstamumui formų, atsisakant išankstinio neigiamo netradicinių priemonių vertinimo, bet kartu neturi būti atsisakoma teigiamos praktikos;
11. tęstinumo principas. Įvertinant tai, kad nusikalstamumas yra nuolatinio pobūdžio socialinis procesas, nusikaltimų prevencija ir kontrolė turi būti vykdoma nuolat. Orientuojamasi į ilgalaikes arba nuolatinės programos, jas periodiškai tobulinant, atnaujinant ir išvengiant papildomų laiko, materialinių, intelektinių sąnaudų naujoms programoms rengti;
12. pozityvaus elgesio skatinimo prioriteto principas. Ypatingas dėmesys skiriamas pozityvaus elgesio skatinimui, poreikio elgtis pozityviai, pozityvaus elgesio naudingumo individui ir visuomenei suvokimo formavimui;
13. galimybių nusikalsti mažinimo ir nusikaltimo atskleidimo tikimybės didinimo principas. Nusikaltimų prevencija ir kontrolė orientuojama į priemones, kurios mažina

galimybes nusikalsti, apsunkina nusikaltimo įvykdymo sąlygas ir apsunkina galimybę gauti kriminalinį pelną, didina nusikaltimų atskleidimo, potencialių nusikaltėlių sulaikymo tikimybę;

14. mokslinio pagrįstumo principas. Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės planai turi būti pagrįsti moksliskai, jie turi būti vykdomi tik esant pakankamai racionalių mokslinių argumentų, rodančių tikėtiną šių planų veiksmingumą.

Šio darbo autoriaus nuomone svarbiausi principai yra susiję su žmogaus teisėmis, sistemiškumu, prevencijos ir kontrolės programų tęstinumu bei moksliniu pagrįstumu. Ir visi likusieji principai yra svarbūs, bet jei valstybė nesugeba užtikrinti visų žmogaus ir piliečių teisių (kaip pavyzdžiui yra Baltarusijoje), nesugeba sistemiskai parengti efektyvios prevencijos ir kontrolės programos, ja vadovautis bei, esant pasisekimui, tęsti bei tobulinti – visos pastangos tampa bevaisėmis, nes trumpalaikis programų vykdymas gali geriausiu atveju metams ar dviem pagerinti situaciją, tačiau ji netruks grįžti į pradinę padėtį. Kaip vieną svarbiausių principų taip pat išskirti reikėtų mokslinį pagrįstumą. Be mokslinio pagrįstumo, toks trapus dalykais, kaip visuomenės pasitikėjimas vykdomąja ir įstatymų leidžiamąja valdžia gali greitai persisverti į neigiamą pusę. Tik moksliskai pagrįstos, racionalios bei aiškius veiksmingumo rodiklius rodančios priemonės turi teisę atsirasti nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistemos sąrašė. Gerai neapmąstytos priemonės tik švaistys ir taip ribotas lėšas, laiką bei dar labiau pagilins nusikalstamumo problemą.

Atsižvelgdamas į Seimo nutarimą vidaus reikalų ministras tais pačiais metais išleido įsakymą dėl viešojo saugumo plėtros iki 2010 metų strategijos patvirtinimo. Šis dokumentas yra pirmasis realaus veikimo aktas, kuris jau ne be „ant popieriaus“ kovoja su nusikalstamumu, o stengiasi programos ir strategijos tikslus įgyvendinti realiame gyvenime.

Viešojo saugumo plėtros strategijos pagrindinis tikslas – nustatyti valstybės ir savivaldybių institucijų veiklos vystymo prioritetus bei jų įgyvendinimo kryptis, uždavinius ir priemones užtikrinant viešąjį saugumą kaip vieną iš esminių sąlygų saugiam Lietuvos žmonių gyvenimui ir bendros gerovės augimui. „Valstybės institucijos savo veikloje viešojo saugumo užtikrinimo srityje turi vadovautis demokratijos, teisės viršenybės ir pagarbos žmogaus teisėms principais bei visuomenės ir asmens teisėtai interesais, tuo pelnydamos Lietuvos gyventojų pagarbą ir pasitikėjimą.“⁹⁰ Keisčiausia šios citatos dalis yra pats principų sąrašas. Džiugu, kad iš didelio principų sąrašo, kurį praėjusioje pastraipoje aptarėme buvo atsižvelgta į žmogaus teises ir santykį su visuomene, bet kodėl reikėjo valstybinėms institucijom priminti demokratijos ir teisės viršenybės principus? Ar jais iki šios nebuvo vadovautasi? Grįžtant prie

---

⁹⁰ Viešojo saugumo ir plėtros iki 2010 metų strategija (Patvirtinta LR vidaus reikalų ministro 2003 m. liepos 2 d. įsakymu Nr.1V-250);

pirminės minties, Viešojo saugumo plėtros strategija yra iš Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos sekantis įgyvendinamasis aktas, kuris iš naujo apibrėžia principus, kuriais vadovaujantis jis bus įgyvendintas. Šio darbo autoriaus nuomone, įgyvendinamieji teisės aktai, kylantys iš pradinių teisės norminių aktų turėtų vadovautis būtent pastarųjų suformuluotais principais, nes tik tokiu būdu bus galima išlaikyti sistemiškumą visoje Lietuvos teisinėje sistemoje. Trūksta vieningumo. Toliau darbe užsiminsime apie kitus iš nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės programos kylančiais teisės aktais.

Šalia nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos yra nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės sistemą papildantys keletas specialiųjų programų ir priemonių.⁹¹

1. Prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės programa 2009-2012 metams;
2. Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams programa 2011-2015 metams;
3. Nepilnamečių justicijos programa 2009-2013 metams;
4. Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos programa 2010-2016 metams;
5. Nacionalinės kovos su korupcija programa 2011-2014 metams;
6. Nusikaltimų asmeninei (privatinei) nuosavybei prevencijos ir jų kontrolės gerinimo programa; (Neatnaujinta nuo 1993 metų)
7. Nuteistųjų ir asmenų, paleistų iš laisvės atėmimo vietų, socialinės adaptacijos 2004–2007 metų programa; (Neatnaujinta nuo 2004 metų)
8. Valstybinė smurto prieš moteris mažinimo strategija ir ją įgyvendinančių priemonių 2010–2012 metų planas;
9. Saugi kaimynystė Vilniaus mieste 2007-2011 metų projektas vykdomas policijos departamento prie LR VRM.⁹²
10. Be šių stambesnių programų kiekvienais metais pradeda vykdyti kelios dešimtys paskirų programų, kurios vykdomos ne valstybės, o savivaldybių ar atitinkamų regionų mastu ir pan.

Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos paskirtis yra sudaryti aiškius tikslus, kuriuos valstybė nori ar yra priversta tarptautinių įsipareigojimų pasiekti. Kaip ir aptarta teorinėje dalyje, kiekvienas mūsų turi atskirus tikslus, norus, tačiau visus juos vienija vienas bendras tikslas – sumažinti arba visiškai užkardyti nusikalstamas veikas. Svarbiausia, kad žmonės ne tik jaustųsi, bet ir būtų saugūs.

---

⁹¹ Viešojo saugumo ir plėtros iki 2010 metų strategija (Patvirtinta LR vidaus reikalų ministro 2003 m. liepos 2 d. įsakymu Nr.1V-250);

⁹² [http://www.vilnius.policija.lt/media/file/saugios%20kaimynystes%20programa\(1\).doc](http://www.vilnius.policija.lt/media/file/saugios%20kaimynystes%20programa(1).doc)

Apibendrinant tai, kas buvo pasakyta, galima teigti, jog nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistema Lietuvoje yra, ji nuolat tobulinama ir atnaujinama naujomis prevencinėmis programomis bei priemonėmis, skiriama nemažai lėšų jos įgyvendinimui, stengiamasi sekti tik tiek tarptautinių dokumentų išlukštentomis gairėmis, tiek didžiausią patirtį turinčių valstybių pavyzdžiu. Šiek tiek gaila, kad Lietuvoje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistema grindžiama pozityvistiniu požiūriu į nusikalstamumą, tačiau tai yra nebloga pradžia to ilgo darbo, kuris yra daromas. Džiugu ir dėl to, kad Lietuva turi ilgalaikių planų nusikaltimų prevencijoje ir stengiasi užsibrėžti aiškius principus bei tikslus, kurių sieks per penkis ar dešimt metų. Siekiant parodyti prarają tarp registruoto ir latentinio nusikalstamumo, išsiaiškinti visuomenės nuomonę apie nusikaltimų prevenciją bei geriausius jos būdus buvo atliktas empirinis tyrimas, kuri analizuosime toliau tęsdami darbą.

5. Empirinis tyrimas apie nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistemą Lietuvoje

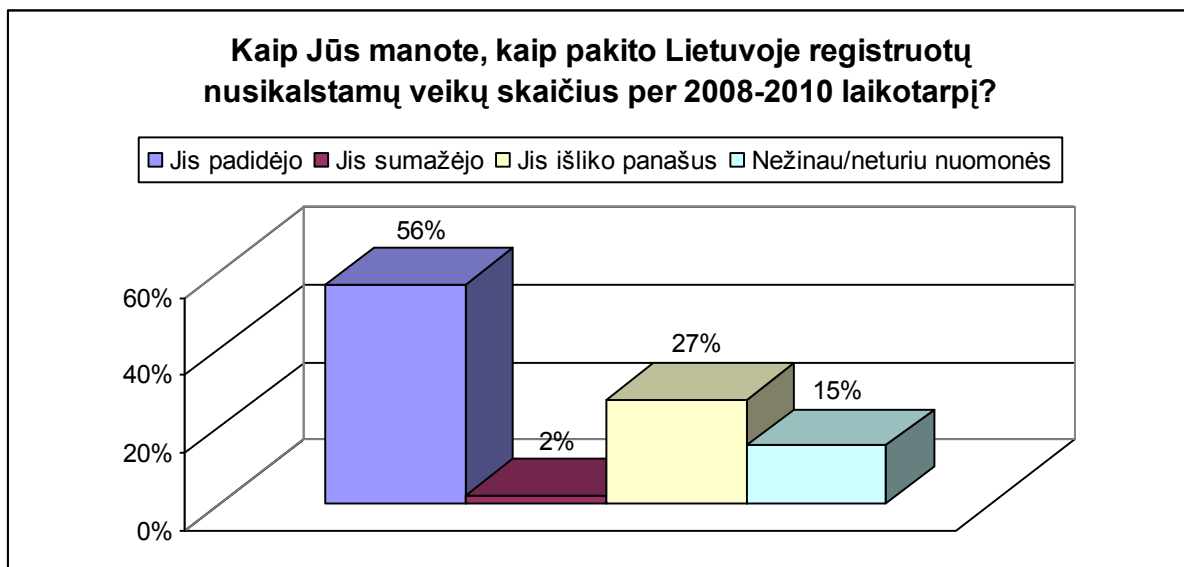
Atsižvelgdamas į tai, kokia opi nusikalstamumo prevencijos problematika Lietuvoje, šio darbo autorius nusprendė iliustruoti savo išsikeltas hipotezes padarydamas tyrimą. Tyrimas buvo vykdomas elektronine forma apklausiant asmenis elektroninio pašto pagalba bei apklausiant asmenis gyvai, kartu pildant pateiktą klausimyną. Apklausa buvo vykdoma š.m. balandžio 4-10 dienomis, apklausos anketa pateikta *I priede*.

Apklauskos nariai pasirinkti atsitiktiniu keliu prieš tai jiems nupasakojant tyrimo koncepciją. Tokiu būdu buvo apklaustas 101 žmogus. Iš jų – 47 vyrai ir 54 moterys. Amžiaus amplitudė svyruoja nuo 22 iki 68 metų. Šiek tiek daugiau nei 10% apklaustųjų turėjo vidurinį išsilavinimą, o 90% - aukštąjį išsilavinimą.

Į klausimą, kaip pakito Lietuvoje registruotų nusikalstamų veikų skaičius per 2008-2010 laikotarpį dauguma respondentų, net 56% (57 asmenys), atsakė, kad nusikalstamų veikų padaugėjo ir registruotų veikų skaičius išaugo. Taip pat 27% (27 asmenys) pasisakė už tai, kad veikų skaičius išliko panašus. Tik 2% (2 asmenys) pasisakė, kad registruotų veikų sumažėjo, o net 15% (15 asmenų) neturėjo aiškios nuomonės šiuo klausimu. Kaip žinia iš anksčiau aptartų nusikalstamumo tendencijų, teisėsaugos institucijos deklaruoja, jog nusikalstamų veikų net sumažėjo lyginant su 2009 metų laikotarpiu nuo 83203 iki 77663 registruotų nusikalstamų veikų. Išsikelta hipotezė sakė, kad nors valstybės institucijos deklaruoja sumažėjusį nusikalstamumą, vietos gyventojai manys, jog dėl pablogėjusios valstybės ekonominės situacijos nusikaltimų neišvengiamai daugės. Tai rodo, jog žmonės pasimetę ir su nerimu laukia rytojaus. 27% asmenų į nusikalstamumą žiūri plačiau, todėl jų

pasirinktas atsakymo variantas sutampa su valstybės pateikiama statistika (*detaliau žr. 6 pav.*).

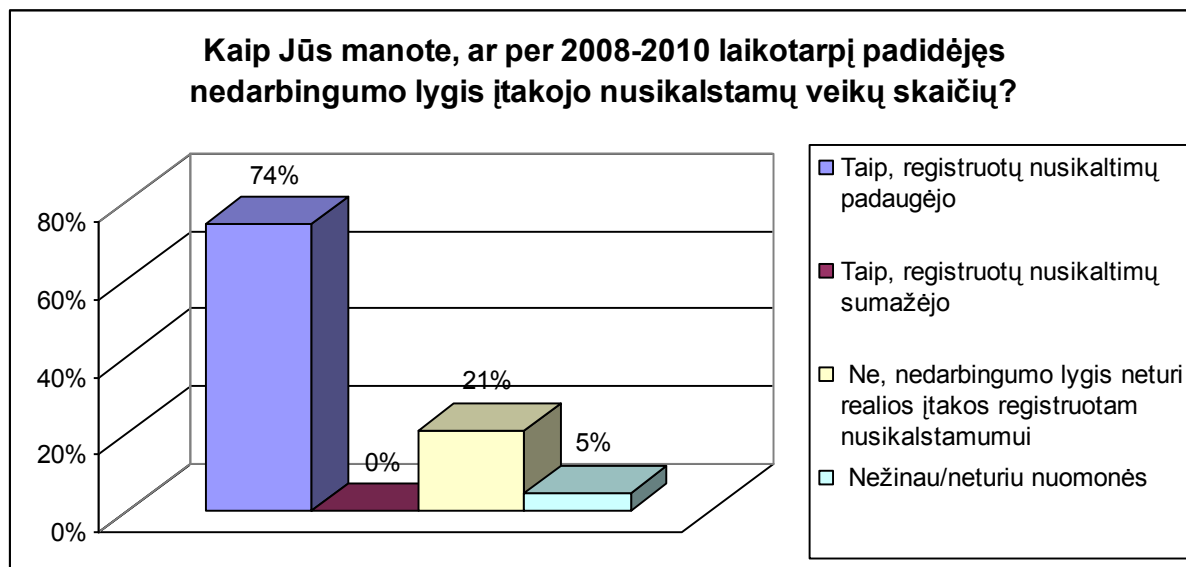
6 pav. Atsakymai į klausimą apie registruotas nusikalstamas veikas Lietuvoje 2008 – 2010.

Kitas klausimas anketoje buvo apie per 2008-2010 laikotarpį padidėjusio nedarbingumo lygio įtaką nusikalstamų veikų skaičiui. Apie padidėjusį nusikaltimų skaičių prakalbo net 74% (75 asmenys). Manančių, kad nusikaltimų sumažėjo visai nebuvo. Respondentų galvojančių, kad nedarbo lygis neturi realios įtakos registruotam nusikalstamumui buvo 21% (21 asmuo), o neturinčių nuomonės šįkart buvo vos 5% arba 5 respondentai. Šis klausimas parodo, kad dauguma žmonių (net 74% apklaustųjų) nedarbą sieja tiesiogiai su nusikalstamumu. Tokie žmonės tikriausiai svarbiausia prevencine priemone laiko būtent nedarbo suvaldymą. Tai nėra itin gera žinia kitų prevencinių programų subjektams, nes nedarbą mažinančios institucijos tokiu būdu gali įtakoti piniginių ir žmogiškųjų lėšų paskirstymą savo naudai. Kaip žinia iš pirmojo skyriaus pateiktos statistikos, nedarbo lygio procentinis skirtumas nuo 2006 iki 2010 metų padidėjo 3,2 karto, o nusikaltimų skaičius nuolat svyruoja apie 80.000, t.y. išlieka stabilus. Apie tokią nedarbo lygio kaitos įtaką nusikalstamumui žino 21% apklaustųjų. Tai nėra toks jau blogas variantas, bet $\frac{3}{4}$ manančių kitaip išties gali įtakoti vienokius ar kitokius politinius sprendimus (*detaliau žr. 7 pav.*).

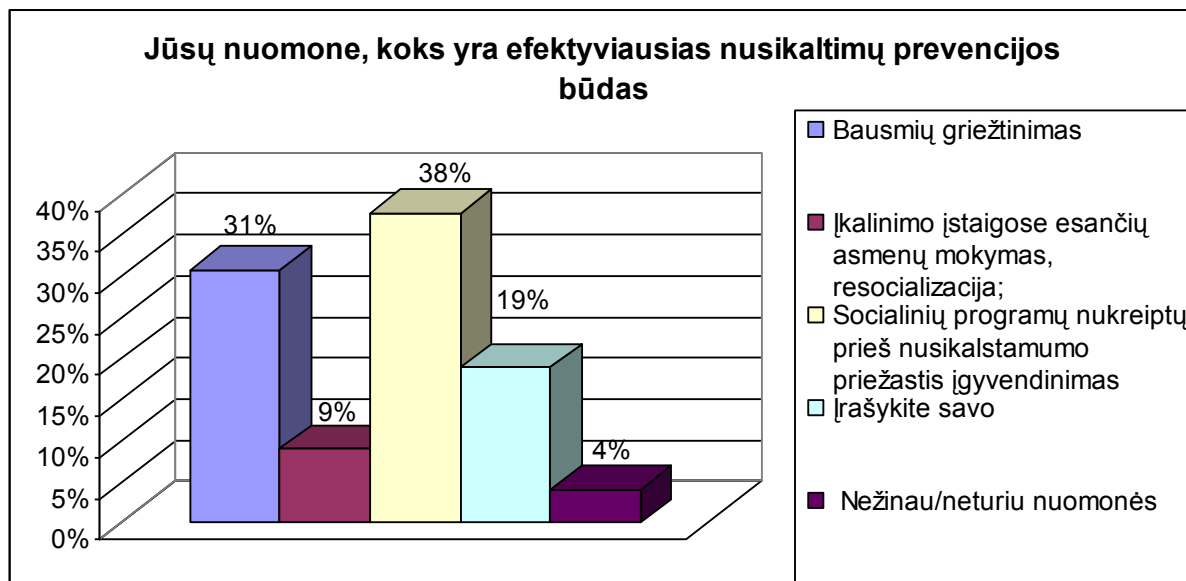

7 pav. Atsakymai į klausimą apie nedarbo lygio įtaką nusikalstamų veikų skaičiui.

Sekantis klausimas buvo apie efektyviausias nusikalstamumo prevencijos priemones ir būdus. Efektyviausia respondentai pripažino socialinių programų nukreiptų prieš nusikalstamumo priežastis įgyvendinimą. Už šį atsakymo variantą pasisakė 38% (38 asmenys) apklaustųjų. Ne daug atsiliko ir su 31% (31 asmuo) į antrą vietą pakilo bausmių griežtinimas. Šio darbo autoriaus išsikelta hipotezė teigė, kad būtent šis variantas sudomins daugiausiai respondentų. Smagu klysti bei matyti šviesą tunelio gale. Klausimas buvo su vienu atviru atsakymo variantu, kuri pasirinko 19% (19 asmenų) apklaustųjų. Jų nuomonės labai išsiskyrė: dauguma pasisakė apie bausmės neišvengiamumą, keli užsiminė apie korupcijos mažinimą, bet nedetalizavo, kurioje srityje jis pasireiškia ir net keli asmenys geriausią prevencijos priemonę laiko mirties bausmės grąžinimą į galimų bausmių sąrašą. Paminėsime, jog mirties bausmė Lietuvoje panaikinta dar 1998 metais. 4% (4 asmenys) neturėjo nuomonės šiuo klausimu, o nusivylimą sukėlė įkalinimo įstaigose esančių asmenų mokymas, resocializacija. Šį variantą pasirinko tik 9% (9 asmenys) apklaustųjų. Šio darbo autoriaus nuomone būtent šiai prevencijos priemonei reiktų skirti kiek įmanoma daugiau laiko ir energijos, tačiau manančių, jog bausmę atlikę ar atliekantys asmenys jau nebegali pasitaisyti yra labai daug (*detaliau žr. 8 pav.*).

8 pav. Atsakymai į klausimą apie efektyviausią nusikaltimų prevencijos būdą.

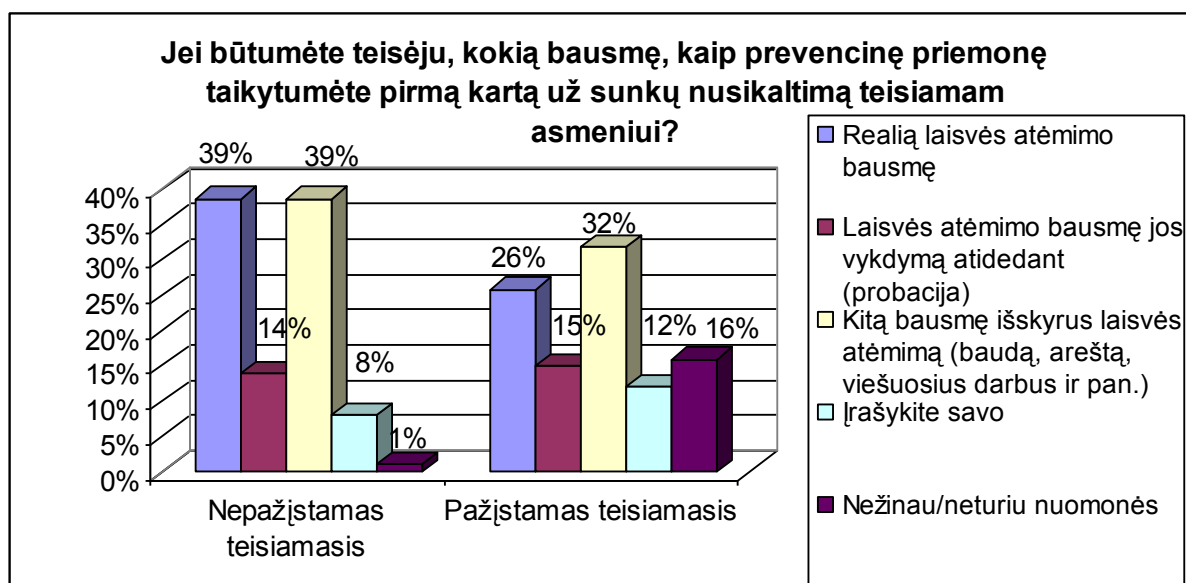

Ketvirtas klausimas buvo skirtas nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės programos žinomumui Lietuvoje. Net 65% (66 asmenys) nieko apie šia programą nėra girdėję ir mano, jog jos Lietuvoje nėra. 17% (17 asmenų) yra kažką girdėję apie programą ir mano, jog tokia yra priimta, tačiau 18% (18 asmenų) apklaustųjų pasiliko prie nuomonės, kad tokios programos Lietuvoje nėra. Šiuo klausimu buvo stengiamasi įrodyti, kad nusikaltimų prevencija nėra itin aktualiai visuomenės informavimo priemonėms, o ir patys žmonės nelabai domisi, ar daroma kas nors šioje srityje. Yra autorių, kurie teigia, jog valstybės gyventojui neturi žinoti visų priemonių ir būdų, kurių imamasi siekiant pakeisti ar pagerinti socialinę gyventojų gerovę. Šio darbo autorius neigiamai žiūri į tokią nuomonę, nes mano, jog valstybės piliečiai turi teisę ir privalo žinoti, kur panaudojami jų pinigai. Tokiu būdu vadovaujamosi atvira ir skaidria politika bei mažėja korupcijos galimybių.

Kitu klausimu buvo klausama, ar Lietuvoje būtų veiksminga / duotų apčiuopiamos naudos tokia nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa. Manančių, kad tokia programa būtų veiksminga buvo 52% (53 asmenys) apklaustųjų. Manančių, kad tokios programos būtų neveiksmingos Lietuvoje buvo 30% (30 asmenys), o apskritai neveiksmingos – 6% (6 asmenys). Neturinčių nuomonės šiuo klausimu buvo 12% (12 asmenys) respondentų. Šiuo klausimu buvo norėta parodyti, jog užsiminus apie tokio tipo programas žmonės tam pritaria ir mato tokią galimybę kaip išeitį ir nusikaltimo prevencijos priemonę. Ir nors tokia programa Lietuvoje yra dar nuo 2002 metų, bet kaip parodė ketvirtas klausimas, dauguma piliečių apie ją nėra nieko girdėję, o tai reiškia, kad ir naudos iš šios programos nemato.

Paskutiniai du klausimai iš esmės buvo panašūs. Respondentų buvo klausiama, jei jie būtų teisėju, kokią bausmę, kaip prevencinę priemonę taikytų pirmą kartą už sunkų nusikaltimą teisiama asmeniui. Pirmas klausimas buvo neutralus, o antras – suasmenintas, nes teisiama būtų apklaustajam artimas žmogus (šeimos narys, draugas, pažįstamas, kaimynas ar pan.). Įdomu tai, kad pirmu atveju net 39% (39 asmenys) būtų skyrę realią laisvės atėmimo bausmę, tuo tarpu artimo žmogaus atveju – vos 26% (26 asmenys). Panaši situacija ir su kitos bausmės išskyrus laisvės atėmimą (bauda, areštas, viešieji darbai ir pan.) skyrimu: pirmu atveju net 39% (39 asmenys), o antru – lieka vos 32% (32 asmenys) apklaustųjų. Kitos bausmės: Laisvės atėmimo bausmę jos vykdymą atidedant (probacija) skaičiai pasiskirstė daugiau mažiau vienodai, atitinkamai 14% ir 15% (14 ir 15 asmenų). Neturinčių nuomonės skaičius lyginant du variantus pakilo nuo 1% (1 asmuo) pirmu variantu iki net 16% (16 asmenų) antru variantu. Dėl asmeninių priežasčių žmonės negali teisingai paskirti bausmės. Tikriausiai ne veltui yra teisėjų nusišalinimo institutas teismų procesuose. Pasirenkančių savo variantus pirmu atveju buvo 8% (8 asmenys), o antru – 12% (12 asmenų). Dauguma savo atsakymo variantą įrašiusių asmenų kreipė dėmesį į nusikaltimo aplinkybes ir motyvus, vienas pasiūlė kirsti pirštus, o vėliau ir rankas kaip bausmę už sunkų nusikaltimą. Antru atveju išryškėjo nuomonė, kad visi asmenys būtų lygūs prieš įstatymą ir jokių asmeniškumų bausmių skyrimo neturėtų būti (*detaliau žr. 9 pav.*).

9 pav. Atsakymai į klausimą apie prevencijos priemonę už sunkų nusikaltimą teisiama asmeniui.

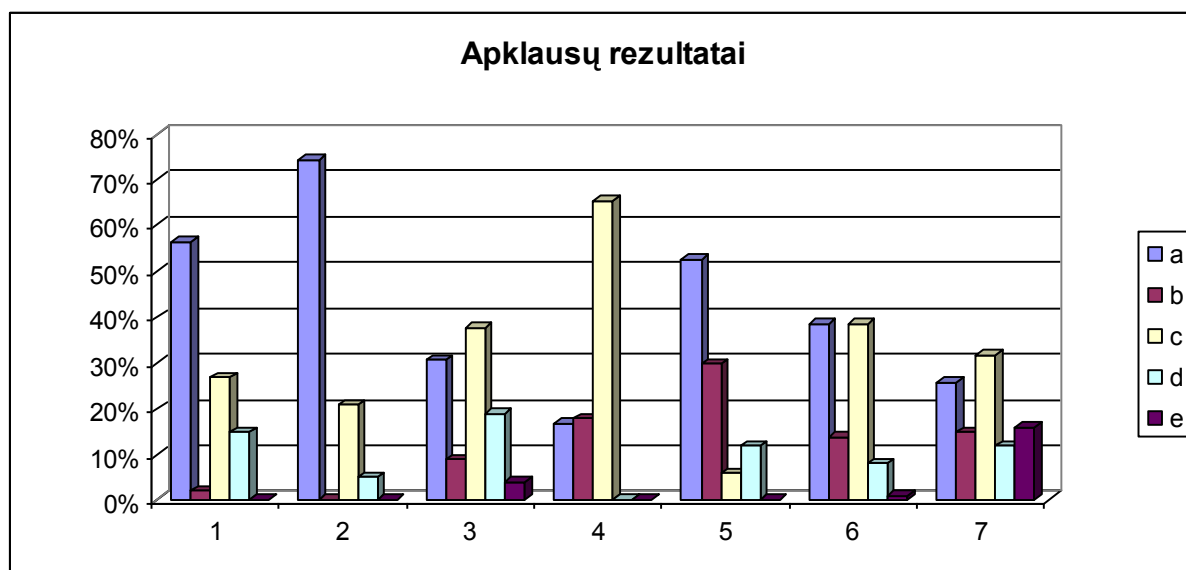
Tyrimo išvados. Žmonės mano, jog krizė ir nedarbo lygis turi tiesioginės bei gan didelės įtakos nusikalstamumui (56%) ir registruotam jo skaičiui (74%), nors statistikos departamento pateikiami duomenys sako visai priešingai. Respondentai pasisako už socialinių

programų nukreiptų prieš nusikalstamumo priežastis kūrimą (38%) bei bausmių griežtinimą (31%). Apklaustieji apie nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės programą priimtą LR Seimo dar 2002 metais iki šiol nėra nieko girdėję (65%), bet mano jog ji būtų veiksminga (52%). Už sunkius nusikaltimus respondentai yra linkę skirti realią laisvės atėmimo bausmę (39%) arba kitą bausmę išskyrus laisvės atėmimą (39%), tačiau klausimams pakrypus apie jiems artimus žmonės – atitinkamai 26% ir 32% apklaustųjų (detaliau žr. 3 lentelę ir 10 pav.)

3 lentelė. Apklauso Nuskalstamumo prevencijos ir kontrolės sistema Lietuvoje rezultatai.

	1	2	3	4	5	6	7
a	57	75	31	17	53	39	26
b	2	0	9	18	30	14	15
c	27	21	38	66	6	39	32
d	15	5	19	0	12	8	12
e	0	0	4	0	0	1	16
Viso	101	101	101	101	101	101	101

10 pav. Apklauso Nuskalstamumo prevencijos ir kontrolės sistema Lietuvoje rezultatai.

Išvados

1. Nusikalstamumas yra neišvengiama kiekvienos visuomenės gyvenimo dalis. Mes galime siekti jį sumažinti, tačiau visiškai panaikinti savo prigimties nepavyks;
2. Tendencijos rodo, kad yra trumpalaikių nusikalstamumo prevencijos programų, kurios mažomis sąnaudomis pasiekia greitų rezultatų, tačiau ilgalaikėje perspektyvoje dominuoja daugiau kaštų reikalaujančios programos, kurios siekia pakeisti žmonių mąstymą apie nusikalstamumą, o ne užkardyti konkrečią vieką;
3. Nusikalstamumui pažaboti valstybės valdymo institucijos turi sudarinėti ilgalaikius planus, siekti ilgalaikių tikslų, nes per metus ar du ženkliai sumažinti veikų skaičių labai sunku;
4. Nusikaltimų prevencijos teisinio reglamentavimo, nusikaltimų prevencijos programų ir priemonių kūrimo bei įgyvendinimo procese dalyvauja platus ratas subjektų – pradedant valstybės prezidento institutu ir baigiant eiliniu valstybės piliečiu.
5. Vienas pagrindinių nusikaltimų prevencijos procesą reguliuojančių dokumentų Lietuvoje yra nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa (patvirtinta LR Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimu Nr. IX-1383), tačiau apklauso rodo, kad apie tokią programą nieko negirdėję yra net 65% respondentų;
6. Lietuvoje daugiausia programų yra orientuotos į pirminę ir antrinę prevenciją, o asmenimis, kurie palieka įkalinimo įstaigas rūpinamasi kur kas mažiau. Džiugu bent jau tai, kad programos orientuojamos ir peržiūrimos kas keletą metų (pvz.: galiojanti Nepilnamečių justicijos programa skirta 2009-2013 metams turi kur kas daugiau galimybių įtakoti jaunimą per ketverius metus nei vienadienė ekskursija į įkalinimo įstaigą ar susitikimai su policijos atstovais mokykloje);
7. Lietuvos nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės sistema orientuota į pozityvistinę kriminologijos teoriją, o kritinei kriminologijai vietos skiriama labai mažai arba nei kiek. Tai sudaro sąlygas toliau lobti „baltų apykaklių“ nusikaltėliams, nes būdami valdžioje jie orientuoja justicijos procesą prieš žemesnius socialinius sluoksnius;
8. Lietuvos visuomenė nuo nepriklausomybės atkūrimo vis labiau pasitiki teisėsaugos institucijomis ir tikėtina, kad latentinio nusikalstamumo dalis tik mažės. Tokiu būdu galima daryti išvadą, kad mažėjant latentinei nusikalstamumo daliai, tačiau registruotam nusikalstamumui išliekant pastoviam, kriminogeninė situacija valstybėje gerėja. Lietuva išties nemažai daro, kad nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistema

veiktų šalyje ir jos pastangos vertos pagyrimų, tačiau dar toli gražu nepasiekė išsivysčiusių Europos sąjungos valstybių lygio.⁹³

9. Iš paskutinio dešimtmečio nusikaltimų skaičiaus galime daryti išvadą, kad mažėja sunkių ir itin sunkių nusikaltimų, kurie labiausiai žaloja visuomenę,⁹⁴ kas rodo, jog Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos bei kitos valstybės pastangos mažinti nusikalstamumą veikia.
10. Žmonės mano (56% apklaustųjų), kad nusikalstamumas per krizinį 2008-2010 metų laikotarpį išaugo ir tam daug įtakos (74% respondentų) turėjo nedarbo lygio kilimas. Tai parodo, kad nėra gero dialogo tarp valdžios, teisėsaugos institucijų ir piliečių.
11. Po atlikto tyrimo taip pat išaiškėjo, jog visuomenės nariai mąsto globaliai, žiūri į ateitį bei supranta, jog vien tik griežtinant ir taip griežtas bausmes nebus pasiekti nusikaltimų prevencijos ir kontrolės tikslai, o tai reiškia, kad nusikalstamumas ir toliau nemažės, todėl labai džiugu, kad net 38% respondentų pasisako už socialinių programų nukreiptų prieš nusikalstamumo priežastis įgyvendinimą kaip patį geriausią nusikaltimų prevencijos būdą.

---

⁹³ 2002 metais 100.000 gyventojų Lietuvoje teko 326 įkalinti asmenys, kai Europos sąjungos vidurkis siekė vos 92 įkalintuosius, tačiau jau 2008 metais 100.000 gyventojų Lietuvoje teko 217 įkalinti asmenys, o Europos sąjungos vidurkis išliko panašus, - 95 įkalintieji. Europos Tarybos duomenimis: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/space_i_EN.asp

⁹⁴ Statistikos departamento duomenis nuo 2002 iki 2010 metų sunkiu ir labai sunkių nusikaltimų sumažėjo beveik penkis kartus nuo 20673 iki 4199.

Literatūra:

I. Mokslinė literatūra:

1. BABACHINAITĖ G. at. al. Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozė iki 2015m., Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008;
2. BABACHINAITĖ G. et al. Nusikalstamumo ir kitų nepageidautinų socialinių procesų prevencijos problemos bei jų sprendimo būdai Europos valstybėse. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003;
3. BABACHINAITĖ G.; KUKLIANSKIS S. Teorinės nusikalstamumo prevencijos problemos, *Jurisprudencija*, Vilnius: 2003, Tomas 2(34);
4. BABACHINAITĖ G. Nepilnamečių smurtas Lietuvoje: raiška, priežastys ir prevencija, *Jurisprudencija*, Vilnius: 2002, Tomas 27(19);
5. BULOTAITĖ L. Narkotikai ir narkomanija, iliuzijos ir realybė, Vilnius: Tyto alba; 2004;
6. DAPŠYS, A. Kriminologinis nusikalstamumo situacijos Lietuvoje vertinimas. Prognozės ir prevencijos galimybės, *Teisės problemos*, Vilnius: 1998, Nr.3;
7. BLUVŠTEINAS J. Kriminologija, Vilnius: Pradai, 1994;
8. BULOTAITĖ L. Narkotikai ir narkomanija, iliuzijos ir realybė; Vilnius: Tyto alba, 2004;
9. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2000;
10. DRAKŠAS R. Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos; Vilnius: Eugrimas, 2002;
11. DRAKŠAS R. Svarbesni nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės klausimai. Vilnius: Eugrimas, 2005;
12. DRAKŠIENĖ, A.; MICHAILOVIČ, I. *Kriminologijos žinynas*. Vilnius: Eugrimas, 2008;
13. DOBRYNINAS A., SAKALAUSKAS G., ŽILINSKIENĖ L. Kriminologijos teorijos, Vilnius: Eugrimas, 2008;
14. GALINAITYTĖ J. Kriminologija: teorija ir aktualijos, Vilnius: Vilniaus verslo ir teisės akademija, 2009;
15. GILLIGAN J. Smurto prevencija, Vilnius: Eugrimas, 2002;
16. JUSTICKIS V. Kriminologija. I dalis, Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001;
17. JUSTICKIS V. Kriminologija. II dalis, Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004;
18. KIŠKIS A. at. al. Kriminologija vadovėlis, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010;

19. SAKALAUSKAS G., et. al. Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai, Vilnius: Teisės institutas, 2011;
20. SAKALAUSKAS G. Bausmių vykdymo problemos dalyko medžiaga 2010;
21. ŠVEDAS, G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje, Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006;
22. VII Baltijos šalių kriminologų simpoziumas Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji politika pereinant į rinkos ekonomiką, Vilnius: Teisės institutas, 1995;

II. Teisės aktai:

23. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Žin., 1992, Nr. 33 – 1014;
24. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968; Įstatymas skelbtas: Žin., 2000, Nr. 89-2741;
25. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Patvirtintas 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785; Įstatymas skelbtas: Žin., 2002, Nr. 37-1341;
26. Nacionalinio saugumo strategija. Priimta LR Seimo, Paskelbta: Žin. 2002, Nr. 56 – 2233;
27. Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa. Patvirtinta LR Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimu Nr. IX-1383;
28. LR Vyriausybės nutarimas Nr. 313 dėl nusikalstamumo kontrolės Lietuvoje koncepcijos. Įsigalioja 1992-04-30;
29. LR Vyriausybės nutarimas dėl nusikaltimų asmeninei (privatinei) nuosavybei prevencijos ir jų kontrolės gerinimo. Įsigalioja 1993-03-24;
30. LR Vyriausybės nutarimas dėl nuteistųjų ir asmenų, paleistų iš laisvės atėmimo vietų, Socialinės adaptacijos 2004–2007 metų programos patvirtinimo. Paskelbta: Žin., 2004, Nr. 23-709;
31. LR Vyriausybės nutarimas dėl valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2010–2012 metų plano patvirtinimo. Paskelbta: Žin., 2009, Nr. 101-4216 ;
32. LR Vyriausybės nutarimas dėl Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos 2010–2012 metų įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo. Paskelbta: Žin., 2010, Nr. 31-1433;
33. Viešojo saugumo ir plėtros iki 2010 metų strategija. Patvirtinta LR Vidaus reikalų ministro 2003 m. liepos 2 d. įsakymu Nr.1V-250;

III. Elektroniniai dokumentai:

34. Europos nusikalstamumo prevencijos tinklo duomenys. Prieiga per internetą: <http://www.eucpn.org/eucp-award/entries.asp?year=2011>; [žiūrėta 2011-04-13];
35. Informatikos ir ryšių departamentas prie LR Vidaus reikalų ministerijos. Prieiga per internetą: www.stat.gov.lt; [žiūrėta 2011-04-13];
36. Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2010 metais ataskaita. Prieiga per internetą: <http://www.prokuraturos.lt/Veikla/Ataskaitos/tabid/413/Default.aspx>; [žiūrėta 2011-04-13];
37. Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos sociologiniai tyrimai. Prieiga per internetą: <http://www.vrm.lt/index.php?id=871> [žiūrėta 2011-04-13];
38. Metinis Europos Tarybos baudžiamosios statistikos pranešimas. Prieiga per internetą: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/space_i_EN.asp; [žiūrėta 2011-04-13];
39. Nusikaltimų prevencijos Lietuvoje centras. Prieiga per internetą: www.nplc.lt; [žiūrėta 2011-04-13];
40. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje informacinė sistema. Prieiga per internetą: http://www.nplc.lt/centrov/prog/nplis/_nplis.aspx; [žiūrėta 2011-04-13];
41. Policijos departamento prie LR Vidaus reikalų ministerijos projektas: „Saugi kaimynystė. Prieiga per internetą: www.vilnius.policija.lt [žiūrėta 2011-04-13];
42. SAKALAUSKAS G. Tarptautiniai standartai nepilnamečių justicijoje. Prieiga per internetą: http://www.nplc.lt/sena/nj/projektas/metodika/gintautas_sakalauskas.pps [žiūrėta 2011-04-13];
43. Straipsnis apie Norvegijos patirtį nusikalstamumo padarinių srityje: <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2008/oct/18/prisonsandprobation-norway> [žiūrėta 2011-04-13];
44. TAMOŠAITYTĖ D. Narkomanijos prevencija bendruomenėje. Prieiga per internetą: www.sdtsc.lt/get.php?f.339; [žiūrėta 2011-04-13];
45. Transparency international Lietuvos skyriaus duomenys. Prieiga per internetą: www.transparency.lt; [žiūrėta 2011-04-13];

Santrauka

Šiame darbe prieš pradėdant aiškintis nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės sistemą Lietuvoje aptariamos pagrindinės nusikaltimų priežastys ir sąlygos. Kartu su priežastimis ir sąlygomis aptariamos nusikalstamumo tendencijos Lietuvoje iki 2010 metų. Pagal naujausius registruoto nusikalstamumo statistinius duomenis bendras registruotų veikų skaičius išsilaiko apie 80 000 per metus, o sunkių ir labai sunkių nusikaltimų skaičius ir toliau tolygiai krenta. Šiame darbe taip pat aptariama, kad valstybė remiasi tik pozityvistiniu požiūriu į nusikalstamumą bei nuslepia nuo visuomenės didelį latentinį nusikalstamumą, kuris paprasčiausiai nepatenka į teisėsaugos institucijų statistiką.

Taip pat darbe aptariamos nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sąvokos, jų skirstymas pagal panaudojimo laiką ir kitas specifikas, tačiau didžiausias dėmesys skiriamas nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistemos teisiniam reglamentavimui Lietuvoje.

Siekiant pagrįsti darbą buvo atliktas empirinis tyrimas, kurio rezultatai patvirtina pakankamai didelę prarają tarp pozityvistinės teisėsaugos institucijų statistikos ir realaus vaizdo, kaip žmonės jaučiasi ir su kiek nusikaltimų susiduria kasdien.

Summary

This paper contains not only crime prevention and control system in Lithuania, but also begins with main reasons why people commit crimes and what are the main causes and conditions to it. With causes and conditions there is also part of this paper that contains crime trends in Lithuania till year 2010. Due to the latest data of registered crime the total amount of deeds persist about 80 000 registered crimes per year and for the severe and very severe crimes statistic data is consistent and running down. This paper also admits that Lithuania is based solely on positivistic point of view when it comes to crime and hides the data of actual crime from the society, leaving a big amount of latent crimes, which has no option of getting into law enforcements statistics.

To continue with, this paper also deals with crime prevention and control concept, their apportionment by practise time and other specifics. The main interest is about crime prevention and control system in Lithuania and it's legal regulation.

What is more, due to show what this paper is based on there was a survey carried out. That idea showed that there is a big gap between law enforcement's data and the real crimes that are done and faced every day by the society.

Priedas Nr.1

Klausimynas „Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistema Lietuvoje“

Ši apklausa vykdoma VU TF V kurso studento Mariaus Siniausko magistrinio darbo tema „Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistema Lietuvoje“ tikslais. Jūsų suteikta informacija bus naudojama tik moksliniais tikslais siekiant pagrįsti arba paneigti iškeltas hipotezes. Konfidencialumas garantuojamas.

Kiekvienam klausimui galite pasirinkti tik vieną atsakymo variantą.

Įrašykite savo amžių _____ Įrašykite savo lytį _____

Įrašykite savo išsilavinimą _____

1. Kaip Jūs manote, kaip pakito Lietuvoje registruotų nusikalstamų veikų skaičius per 2008-2010 laikotarpį?
  - a. Jis padidėjo;
  - b. Jis sumažėjo;
  - c. Jis išliko panašus;
  - d. Nežinau/neturiu nuomonės;

2. Kaip Jūs manote, ar per 2008-2010 laikotarpį padidėjęs nedarbingumo lygis įtakojo nusikalstamų veikų skaičių?
  - a. Taip, registruotų nusikaltimų padaugėjo;
  - b. Taip, registruotų nusikaltimų sumažėjo;
  - c. Ne, nedarbingumo lygis neturi realios įtakos registruotam nusikalstamumui;
  - d. Nežinau/neturiu nuomonės;

3. Jūsų nuomone, koks yra efektyviausias nusikaltimų prevencijos būdas?
  - a. Bausmių griežtinimas;
  - b. Įkalinimo įstaigose esančių asmenų mokymas, resocializacija;
  - c. Socialinių programų nukreiptų prieš nusikalstamumo priežastis įgyvendinimas;
  - d. Įrašykite savo: _____;
  - e. Nežinau/neturiu nuomonės;

4. Kaip Jūs manote, ar Lietuvoje yra nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa?
- Taip, yra;
  - Ne, nėra;
  - Neteko girdėti;
5. Kaip Jūs manote, ar Lietuvoje būtų veiksminga / duotų apčiuopiamos naudos tokia nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa?
- Taip, manau, kad būtų veiksminga;
  - Ne, manau, kad Lietuvoje tokia programa neveiktų;
  - Ne, manau, kad tokios programos yra apskritai neveiksmingos;
  - Nežinau/neturiu nuomonės;
6. Jei būtumėte teisėju, kokią bausmę, kaip prevencinę priemonę taikytumėte pirmą kartą už sunkų nusikaltimą teisiama asmeniui?
- Realią laisvės atėmimo bausmę;
  - Laisvės atėmimo bausmę jos vykdymą atidedant (probacija);
  - Kitą bausmę išskyrus laisvės atėmimą (baudą, areštą, viešuosius darbus ir pan.);
  - Įrašykite savo: _____;
  - Nežinau/neturiu nuomonės;
7. Kokią bausmę, kaip prevencinę priemonę taikytumėte, jei 6 klausime įvardintą nusikaltimą būtų padaręs Jums artimas asmuo (šeimos narys, draugas, pažįstamas, kaimynas ar pan.)?
- Realią laisvės atėmimo bausmę;
  - Laisvės atėmimo bausmę jos vykdymą atidedant (probacija);
  - Kitos bausmės išskyrus laisvės atėmimą (bauda, areštas, viešieji darbai ir pan.);
  - Įrašykite savo: _____;
  - Nežinau/neturiu nuomonės;